

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

„Wskazanie” osoby przysposabiającego
(art. 119^{1a} kodeksu rodzinnego i opiekuńczego)

dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska, prof. IWS

Prawo rodzinne

Warszawa 2020

Spis treści

I. Projekt wprowadzenia do polskiego prawa instytucji „przysposobienia ze wskazaniem” i prace nad nim w Sejmie RP VII kadencji	5
1. Stan faktyczny i prawny stanowiący tło dla projektu unormowania tzw. „przysposobienia ze wskazaniem”	5
1.1. Nieformalna terminologia zjawisk związanych z doбором stron przyszłego przysposobienia	5
1.2. Oceny doboru stron zamierzonego stosunku przysposobienia dokonanego bez udziału ośrodka adopcyjnego	6
1.3. Dobór stron zamierzonego przysposobienia przez ośrodek adopcyjny i poza nim	8
1.3.1. Dobór stron przysposobienia przez ośrodek adopcyjny	8
1.3.2. Dobór stron przysposobienia bez udziału ośrodka adopcyjnego	9
2. Cel i założenia projektu unormowania „przysposobienia ze wskazaniem”	12
3. Proces legislacyjny. Modyfikacje projektu	14
II. Wątpliwości co do charakteru i znaczenia „wskazania”	19
1. „Wskazanie” przysposabiającego, jako nowa instytucja prawa rodzinnego, która nie jest równoznaczna z wyrażeniem zgody na przysposobienie, o której mowa w art. 119 k.r.o.	19
2. Koncepcja „wskazania” jako formy wyrażenia zgody na przysposobienie	23
3. Wątpliwości co do dokonania „wskazania” przez oboje rodziców	26
III. Praktyka stosowania art. 119 ^{1a} k.r.o.	27
1. Ustalenia ogólne	27
2. Przykładowe stany faktyczne spraw, w których zastosowano art. 119 ^{1a} k.r.o.	28
3. Uwagi podsumowujące	42
IV. Wnioski	45
Bibliografia	49

I. Projekt wprowadzenia do polskiego prawa instytucji „przysposobienia ze wskazaniem” i prace nad nim w Sejmie RP VII kadencji

1. Stan faktyczny i prawny stanowiący tło dla projektu unormowania tzw. „przysposobienia ze wskazaniem”

1.1. Nieformalna terminologia zjawisk związanych z doбором stron przyszłego przysposobienia

W nieformalnej terminologii używanej przez pracowników ośrodków adopcyjnych i osoby z nimi współpracujące na określenie przypadków przysposobienia orzeczonego z uwzględnieniem zgody blankietowej rodziców, tzn. zgody na przysposobienie ich dziecka w przyszłości „bez wskazania osoby przysposabiającego”, występowały pojęcia *adopcja bez wskazania* oraz *przysposobienie ze zrzeczenia (ze zrzeczenia się dziecka)*¹. To pierwsze określenie wyrażało skrót formuły ustawowej i miało uzasadnienie w brzmieniu art. 119¹ § 1 Kodeksu rodzinnego opiekuńczego². Drugie obrazowało domniemywaną postawę rodzica wobec obowiązków rodzicielskich, co umocniła nowelizacja art. 119¹ § 1 k.r.o., dokonana na podstawie art. 201 pkt 8 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³, polegająca na dodaniu zdania: „Rodzicom, którzy wyrazili taką zgodę, władza rodzicielska i prawo do kontaktów z dzieckiem nie przysługują.”

Przysposobieniu organizowanemu dla dziecka, którego rodzice wyrazili blankietową zgodę na przysposobienie, przeciwstawiano stan faktyczny, w którym przysposobienia nie organizował ośrodek adopcyjny⁴, bowiem rodzicom przysługiwało uprawnienie do wyrażenia

¹ E. Holewińska-Łapińska, *Zrzeczenie się dziecka*, „Jurysta” 1993, nr 3, s. 14–15.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (obecnie t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2086 ze zm.), dalej: k.r.o.

³ Dz.U. Nr 149, poz. 887.

⁴ Pierwszy ośrodek adopcyjno-opiekuńczy zorganizowało w 1960 r. w Warszawie Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Por. *Działalność Ośrodka Adopcyjnego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, do 2012 roku Ośrodka Adopcyjno – Opiekuńczego TPD* dostępny w portalu [adopcjapd.pl](http://www.adopcjapd.pl) <http://www.adopcjapd.pl/dzialalnosc/> (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.). Na ten temat R. Pawłowska, *Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze a kompensacja sieroctwa dziecięcego*, Gdańsk 1993, s. 74–75. Do wejścia w życie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 sierpnia 1993 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz.U. Nr 84, poz. 394), po raz pierwszy normującego zasady powstawania, funkcjonowania i właściwość ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, pośrednictwem adopcyjnym zajmowały się w Polsce różne podmioty. Rola ośrodków adopcyjno-opiekuńczych została przez ustawodawcę dostrzeżona dopiero w latach 90. XX w., czego wyrazem było dodanie § 4 do art. 586 Kodeksu postępowania cywilnego (obecnie Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.; dalej: k.p.c.) na mocy ustawy z dnia 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 83, poz. 417), który stanowił, że przed wydaniem orzeczenia w sprawie o przysposobienie sąd opiekuńczy zasięga opinii ośrodka adopcyjno-opiekuńskiego lub innej specjalistycznej placówki. Na temat historii organizowania pośrednictwa adopcyjnego w Polsce zob. E. Holewińska-Łapińska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12, *Prawo rodzinne*

zgody na przysposobienie dziecka i mogli, wyrażając tę zgodę, umożliwić orzeczenie przysposobienia przez ściśle określonego wnioskodawcę, postrzeganego jako osoba „wskazana”.

W takich sytuacjach osoba „wskazana”, zwykle przed złożeniem w sądzie wniosku o orzeczenie przysposobienia, uzyskiwała nieformalne zapewnienie rodzica, iż wyrazi zgodę na przysposobienie, gdy stosowny wniosek zostanie złożony.

1.2. Oceny doboru stron zamierzonego stosunku przysposobienia dokonanego bez udziału ośrodka adopcyjnego

Licznych zwolenników ma pogląd, iż decyzja rodziców dotycząca wyboru osoby, której pragną powierzyć swoje dziecko wskutek orzeczenia przysposobienia, nie poprzedzona wnikliwym, profesjonalnym doborem obiektywnie najodpowiedniejszego dla dziecka rodzica adopcyjnego (jaki w modelu idealizacyjnym prowadzi ośrodek adopcyjny) z reguły jest obciążona bardzo znacznym ryzykiem wskutek niewystarczającego i zwykle nieprofesjonalnego sprawdzenia kwalifikacji przyszłego rodzica adopcyjnego bądź braku stosownej wstępnej weryfikacji jego zdolności do przysposobienia.

Wypowiadane są też opinie, że niejednokrotnie wyrażenie przez rodziców zgody na przysposobienie jest uzależnione od świadczenia majątkowego, a nawet że stanowi w licznych przypadkach „legalizację” handlu dziećmi, choć nie jest jedyną drogą prowadzącą do nabycia prawnego statusu rodzica dziecka niepo pochodzącego od osoby uzyskującej taki status⁵.

W uzasadnieniu rządowego projektu uchwalonej w dniu 16 października 2019 r. ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁶, stwierdzono, że mają miejsce zachowania: „[...] których przedmiotem jest wyrażenie zgody na uzyskanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem przez osobę niebędącą jego biologicznym rodzicem, poprzez zatajenie istotnych okoliczności związanych z osiągnięciem korzyści majątkowej lub osobistej przed sądem orzekającym w sprawach o przysposobienie albo poprzez obejście tego postępowania i zastosowanie innych instytucji prawnych prowadzących do tego skutku. W istocie bowiem zachowania te należy traktować jako handel dziećmi [...]. Według szacunkowych ocen w Polsce może dochodzić rocznie nawet do 2 tys. przypadków handlu dziećmi, przy około 3 tys. legalnych adopcji. O ogromnej skali procederu świadczyć

i opiekuńcze, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 551 i n. Od wejścia w życie z dniem 1 stycznia 2012 r. ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (obecnie Dz.U. z 2019 r. poz. 1111 ze zm., dalej też: u.w.r.s.p.z.), zgodnie z jej art. 154 ust. 1: „Prowadzenie procedur przysposobienia oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka (...) stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego”. Do zadań ośrodka adopcyjnego należy „dobór rodziny przysposabiającej właściwej ze względu na potrzeby dziecka” (art. 156 ust. 1 pkt 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

⁵ Przykładowo J. Zozuła, *Nielegalny obrót dziećmi pod pozorem adopcji*, „Szkoła Specjalna” 2013, nr 1.

⁶ Dz.U. 2019, poz. 2128.

może fakt, że jedna ze stron internetowych, gdzie znajdują się tego typu ogłoszenia, ma dziennie około 400 użytkowników, a w sumie odwiedziło ją już ponad 1,3 mln osób”⁷.

Skala opisywanego zjawiska nie została zweryfikowana ani w okresie podjęcia przez Rzecznika Praw Dziecka działań, które finalnie doprowadziły do uchwalenia art. 119^{1a} k.r.o.⁸, ani współcześnie.

Celowe wydaje się odnotowanie w tym kontekście, iż Rzecznik Praw Dziecka⁹, uzasadniając swoje działania zmierzających do unormowania „adopcji ze wskazaniem”, powoływał się na opinię Koalicji na Rzecz Rodzicielstwa Zastępczego dla Ministra Pracy i Polityki Społecznej, sporządzoną w lutym 2010 r. na podstawie danych z 2005 r., z których wynikało, że we wskazanym roku sądy orzekły przysposobienia, które tylko w 678 przypadkach, a więc w 27,5% spraw, były przygotowane przez ośrodki adopcyjne. RPD ocenił w związku z tym, że 72,5% orzeczonych przysposobień zostało „zaaranżowanych w nieznany sposób”¹⁰.

W opinii Sądu Najwyższego do projektu ustawy mającej unormować „adopcje ze wskazaniem”¹¹ podważono tezę, że w 2005 r. prawdopodobnie aż 72,5% orzeczonych przysposobień „zaaranżowano” w nieznany sposób i wbrew przepisom ustawy. Wskazano, powołując się na dane statystycznie Ministerstwa Sprawiedliwości, że w 2005 r. orzeczono 866 przysposobień za blankietową zgodą rodziców, w których przysposobienie (z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością) zostało przygotowane przez ośrodki adopcyjne oraz na 238 tzw. „adopcji zagranicznych”, w których zastosowano tryb Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r. Prawdopodobnie wśród orzeczonych przysposobień miał też miejsce znaczny udział przysposobień pasierbów (według badań szacowany na około 40%), w których – z istoty rzeczy – ośrodki adopcyjne nie dokonują doboru stron. Doprowadziło to do konstatacji, że ustalenia, które zapoczątkowały działania Rzecznika Praw Dziecka, były oparte na danych statystycznych, które nie były ani aktualne, ani precyzyjne, a traktowano je w 2014 r. jako miarodajne dla opisu stanu faktycznego, który uznawano za wymagający ingerencji ustawodawcy¹².

Liczba przypadków mających cechy handlu dziećmi zapewne nie pokrywa się z liczbą przysposobień (nieznaną) orzeczonych wskutek pozaustawowego doboru stron. Nie wiadomo, czy i w ilu przypadkach przysposobienie dziecka za zgodą rodziców, spowodowało

⁷ , Druk Sejmu VIII kadencji nr 3665, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1379-2019/\\$-file/8-020-1379-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1379-2019/$-file/8-020-1379-2019.pdf) (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.).

⁸ Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. poz. 1199).

⁹ Dalej także: RDP.

¹⁰ Pismo Rzecznika Praw Dziecka do Przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny Pana Sławomira Piechoty z dnia 15 lutego 2012 r., ZSR/500/1/2012/LP.

¹¹ Opinia SN z dnia 14 maja 2014 r., BSA I – 021 – 113/14.

¹² Na dane te powoływano się podczas posiedzenia Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny w dniu 13 marca 2014 r. (Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych. Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (nr 155), s. 11.), dostępny na stronie: <http://orka.sejm.gov.pl/zapisy7.nsf/o/6847F96DB8BA372AC1257CA5004FDBFC/%24File/0305307.pdf> (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.).

„legalizację” powierzenia dziecka z pominięciem ośrodka adopcyjnego oraz czy rodzice uzyskali z tego tytułu jakąś korzyść.

1.3. Dobór stron zamierzonego przysposobienia przez ośrodek adopcyjny i poza nim

Stosując kryterium dokonania doboru stron zamierzonego przysposobienia przez ośrodek adopcyjny (i odpowiednio – bez jego udziału) można odnotować występowanie trzech grup spraw.

1.3.1. Dobór stron przysposobienia przez ośrodek adopcyjny

Dobór stron przysposobienia był i jest dokonany przez ośrodek adopcyjny albo po wyrażeniu przez rodziców zgody na przysposobienie **bez wskazania** osoby przysposabiającego, albo w sytuacji gdy **zgoda rodziców** dziecka na jego przysposobienie **nie jest potrzebna** (art. 119 § 1 k.r.o. *a contrario*).

Dzieci kandydujące do przysposobienia, gdy zgoda rodziców na ich przysposobienie nie jest potrzebna, w nieformalnej terminologii używanej przez pracowników ośrodków adopcyjnych (a nawet w opracowaniach prawniczych) są nazywane dziećmi „**z uregulowaną sytuacją prawną**”, co w praktyce – w absolutnej większości przypadków – oznacza, że rodzice (znany, żyjący rodzic) zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej¹³.

Grupę potencjalnych kandydatów do przysposobienia, nazywaną dziećmi „z nieuregulowaną sytuacją prawną” tworzą małoletni, nie pozostający (z różnych przyczyn) pod bezpośrednią pieczę rodziców, ale nie można wykluczyć, iż rodzice tę pieczę nad dziećmi przejmą w przyszłości. Są to głównie wychowankowie różnych form pieczy zastępczej, rzadziej dzieci porzucone, których stan cywilny jest nieznany.

Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego¹⁴, na koniec 2018 r. w pieczy zastępczej przebywało 71,8 tys. dzieci, w tym 55,2 tys. w pieczy rodzinnej, z tym, że rodziny spokrewnione stanowiły 54,8% ogólnej liczby osób prowadzących rodziny zastępcze. 16,7 tys. wychowanków pozostawało w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Podczas wskazanego roku rodzinną pieczę zastępczą opuściło 5 970 dzieci, a instytucjonalną 4 378. Spośród nich do

¹³ W opracowaniu Departamentu Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej *Adopcja drogą do rodzicielstwa. Informator dla kandydatów do przysposobienia dziecka*, Warszawa 2017, https://www.gov.pl/documents/1048151/1060973/Informator_Droga_do_rodzicielstwa.pdf/1789edfa-dcd4-5678-fe2a-2c7574ec6a11 (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.), na s. 3 znajduje się informacja, że adopcja pełna „orzeczona jest w sytuacji, gdy rodzice biologiczni dziecka zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej”, co wydaje się potwierdzać najczęstszą sytuację występującą w praktyce, choć ta informacja nie jest precyzyjna.

¹⁴ GUS, *Pieczą zastępczą*. Informacje sygnalizacyjne z dnia 23 maja 2019 r.

własnych rodzin powróciło 33,3% wychowanków pieczy rodzinnej oraz 42,6% instytucjonalnej¹⁵.

Gdy dzieci długo pozostają w pieczy zastępczej w związku z postawą ich rodziców, rodzice zwykle są pozbawiani władzy rodzicielskiej i – zgodnie z nazewnictwem stosowanym przez pracowników ośrodków adopcyjnych – stają się dziećmi „z uregulowaną sytuacją prawną”, potencjalnymi kandydatami do przysposobienia. Przykładowo analiza orzecznictwa dotyczącego pozbawienia władzy rodzicielskiej¹⁶ wykazała, że takie orzeczenie w stosunku do 55% dzieci było kolejną ingerencją sądu w wykonywanie władzy rodzicielskiej. Z badania spraw dotyczących małoletnich pozostających pod opieką wynikało¹⁷, że „nadzór sądu nad rodziną”, poprzedzający datę orzeczenia o ustanowieniu opieki, trwał od około dwóch miesięcy do 13 lat i 6 miesięcy. Średnio mijało 5,5 roku od pierwszych ingerencji we władzę rodzicielską do pozbawienia tej władzy i ustanowienia opieki.

1.3.2. Dobór stron przysposobienia bez udziału ośrodka adopcyjnego

W dwóch kolejnych grupach stanów faktycznych ośrodki adopcyjne nie dokonują doboru stron zamierzonego przysposobienia. Pierwsza z nich jest aktualnie unormowana i nie odgrywa istotniejszej roli w wymiarze ilościowym. Dotyczy trzech sytuacji faktycznych (1) wnioskodawców spokrewnionych bądź spowinowaconych z dzieckiem, (2) wnioskodawców, którzy wcześniej przysposobili rodzeństwo dziecka, (3) wnioskodawców sprawujących nad dzieckiem rodzinną pieczę zastępczą.

Gdy osoby z tych grup zgłoszą gotowość do przysposobienia dziecka, są w pierwszej kolejności rozważane jako potencjalni rodzice adopcyjni, a ośrodek adopcyjny nie wszczyna postępowania w zakresie poszukiwania dla dziecka, które chcą przysposobić, innych kandydatów na rodziców adopcyjnych – art. 170 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Nie mają obowiązku posiadania świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny (art. 172 ust. 2 wymienionej ustawy), ani „opinii kwalifikacyjnej”, o której mowa w art. 114¹ § 1 k.r.o., choć sąd powinien w trakcie postępowania zasięgnąć opinii ośrodka adopcyjnego – a w razie potrzeby uzasadnionej dobrem dziecka – może także zasięgnąć opinii innej specjalistycznej placówki (art. 586 § 4 k.p.c.).

¹⁵ Wydaje się, że jest to stała tendencja, na co wskazują informacje na temat losów dzieci z domów dziecka, w tym doświadczenia Domu ks. Buadouina, M. Kolankiewicz, *Spotkania na początku drogi i spotkania po latach* [w:] *Prawne i pozaprawne aspekty adopcji*, red. M. Andrzejewski i M. Łączkowska, Poznań 2008, s. 27–38.

¹⁶ E. Holewińska-Łapińska, *Orzecznictwo w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14, s. 39 i n.

¹⁷ E. Holewińska-Łapińska, *Nadzór sądu opiekuńczego nad sprawowaniem opieki dotyczącej małoletniego podopiecznego*, Warszawa 2019, s. 66, dostępny na stronie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/07/IWS_Holewińska-Łapińska-E._Nadzór-sądu-opiekuńczego-nad-sprawowaniem-opieki.pdf (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.).

Najwięcej „emocji” i wątpliwości co do należytego doboru stron zamierzonego stosunku przysposobienia jest związanych z oceną przypadków, w których doboru kandydatów na wnioskodawców w sprawie o przysposobienie określonego dziecka nie dokonuje ośrodek adopcyjny, mimo że stosownego, jednoznacznego „zwolnienia” od tego nie przewidziano w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Ta grupa przypadków była nazywana (nawet w wypowiedziach podmiotów reprezentujących organy państwowe) „adopcją ze wskazaniem” (a niekiedy „komercyjną adopcją”). Jej miała dotyczyć zmiana stanu prawnego, ostatecznie zrealizowana w formie art. 119^{1a} k.r.o.

Departament Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹⁸ definiował te pojęcia następująco: „**Adopcja ze wskazaniem** oznacza sytuację, w której rodzice biologiczni sami wskazują rodzinę, której chcą oddać swoje dziecko. Takie działanie pozostaje legalne pod warunkiem, że procedura przekazania dziecka odbywa się za pośrednictwem sądu. Jak twierdzą eksperci o jej dopuszczalności stanowi art. 119¹ § 1 k.r.o., w którym mowa, iż rodzice mogą wyrazić zgodę na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającej. Zatem skoro możliwe jest nie wskazywanie osoby przysposabiającej, to wskazanie takiej osoby również winno być dopuszczalne [...]. Pojęcie **komercyjnej adopcji**, nieobecne w przepisach prawa, ale w języku potocznym używane dość powszechnie, opisuje sytuację, w której doszło do oddania/przyjęcia dziecka do adopcji w zamian za przekazanie/przyjęcie korzyści majątkowej. Korzyść taką zazwyczaj otrzymują biologiczni rodzice dziecka od kandydatów na rodziców. Komercyjna adopcja zazwyczaj powiązana jest z adopcją ze wskazaniem [...], a co za tym idzie, budzi jeszcze więcej kontrowersji, negatywnych emocji oraz ostrą krytykę ze strony części środowisk eksperckich i opinii publicznej [...] Konwencja o prawach dziecka dopuszcza w procedurze adopcyjnej możliwość przekazania korzyści majątkowych pod warunkiem, że nie są one „niestosowne”. [...]”¹⁹. Przepisy k.r.o. niestety w ogóle nie regulują powyższych kwestii. Tylko z ogólnych zasad [...] można wywnioskować, iż zakłada się jej niemajątkowy i nie kontraktowy charakter [...]”.

Minister Sprawiedliwości trafnie zwrócił uwagę Rzecznikowi Praw Dziecka²⁰, posługującemu się omawianą terminologią, że: „[p]ojęcie „adopcja ze wskazaniem” nie jest terminem

¹⁸ A. Suda, *Adopcja, „nielegalna adopcja”, a handel dziećmi do adopcji*, opracowanie Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi Departamentu Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, <http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=39&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiC1e-POL8HjAhV2AhAIHYELA8Q4HhAWMAh6BAGJEAI&url=http%3A%2F%2Fwww.handelludzmi.eu%2Fdownload%2F91%2F12502%2FAdopcjaahandelludzmi-analiza.pdf&usq=AOvVaw2z3rJrSBQWohrmlDHPRB9> (dostęp w dniu 19 lipca 2019 r.)

¹⁹ Art. 21 lit. d Konwencji o prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.) przewiduje, że państwa-strony tej Konwencji będą „podejmować wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia, aby w przypadku adopcji do innego kraju osoby w niej zaangażowane nie uzyskały z tego powodu niestosownych korzyści majątkowych”. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92, OSN CP 1992/10, poz. 179, nie wykluczył możliwości pobierania wynagrodzenia lub opłat za pośrednictwo adopcyjne, które jednak nie mogą wskazywać na komercyjny charakter świadczonych usług. Szerzej na temat zob. E. Holewińska-Łapińska, *„Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998, s. 94 i n.

²⁰ Odpowiedź Ministra Sprawiedliwości dnia 10 lipca 2012 r., DPrC-I-023-32/12 na pismo Rzecznika Praw Dziecka z dnia 15 lutego 2012 r., ZSR/500/2/2012/LP.

prawnym. Tym pojęciem określa się niekiedy podstawową formę adopcji wymagającą zgody rodziców wyrażanej w postępowaniu o przysposobienie ich dziecka [...] zgoda na adopcję obejmuje z istoty rzeczy zarówno zgodę na przysposobienie dziecka, jak i akceptację dla konkretnych wnioskodawców [...] to właśnie ta forma adopcji jest podstawowa i pierwotna, a wyjątkiem od niej, ukształtowanym dopiero w ostatnich dziesięcioleciach, jest adopcja całkowita [...] przez nieznaną rodzicom naturalnym rodzinę adopcyjną”.

Konieczne wydaje się szczególnie dobitne podkreślenie, że zgoda rodziców bądź odmowa zgody na przysposobienie przez osobę, która wystąpiła o to do sądu, mająca poważny wpływ na rozstrzygnięcie sądu, dotyczyć mogła tylko przypadków, w których rodzicom przysługiwała w danym stanie faktycznym władza rodzicielska²¹. Wyrażenie zgody przez rodziców nie przesądza o orzeczeniu przysposobienia. Odmowa zgody uniemożliwia takie orzeczenie, z wyjątkiem opisanym w art. 119¹ § 2 k.r.o.²²

Motywy wyrażenia zgody na przysposobienie przez rodziców dziecka, którym przysługuje nad nim pełnia władzy rodzicielskiej, mogą być różne. Należałoby domniemywać, że odpowiedzialni rodzice kierują się dobrem dziecka i swojej zgody udzielają wnioskodawcom znanym i darzonym zaufaniem (np. krewnym, co ustawa jednoznacznie akceptuje, ale również długoletnim bliskim przyjaciółom bądź innym osobom dobrze znanym i wysoko ocenianym z uwagi na cechy osobiste, co nie podlega unormowaniu).

„Ominięcie” w złej wierze przedsądowego doboru stron zamierzonego przysposobienia było możliwe przez nadużycie swobody wyrażenia zgody na przysposobienie przez wnioskodawcę wstępnie zaakceptowanego przez rodziców dziecka, a także uzyskanie przez przyszłych przysposabiających statusu niezawodowej rodziny zastępczej (osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka) bez zamiaru realizacji w dłuższej perspektywie czasowej zadań podjętych w ramach instytucji pieczy zastępczej, a jedynie w celu szybkiego „pozyskania” dziecka, oceny jego osobowości, stanu zdrowia, rozwoju intelektualnego i innych cech, a gdy okaże się zadowolająca – złożenie wniosku o przysposobienie.

Najbardziej krytycznie oceniane było składanie wniosków o przysposobienie, którego nie przygotował ośrodek adopcyjny, po uprzednim porozumieniu się wnioskodawców z rodzicami dziecka i zapewnieniu wnioskodawców, że rodzice podczas postępowania wyrażą zgodę na przysposobienie. Wyrażano przypuszczenie, że w licznych przypadkach, gdy wnioskodawcami były osoby obce rodzicom, mogło dochodzić do uzależnienia przez rodziców wyrażenia zgody na przysposobienie od uzyskania korzyści majątkowej. Pomijano w krytyce swobody wyrażania zgody przez rodziców na przysposobienie ich dziecka przez określoną osobę, że

²¹ Zgodnie z art. 119 k.r.o., do przysposobienia jest potrzebna zgoda rodziców przysposabianego, chyba że zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej lub są nieznanymi albo porozumienie się z nimi napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody.

²² Sąd opiekuńczy może, ze względu na szczególne okoliczności, orzec przysposobienie mimo braku zgody rodziców, których zdolność do czynności prawnych jest ograniczona (a więc nie przysługuje im z tej przyczyny władza rodzicielska), jeżeli odmowa zgody na przysposobienie jest oczywiście sprzeczna z dobrem dziecka.

rodzice mogą się kierować najwyższą troską o losy dziecka w sytuacji, gdy wiedzą że nie będą mogli wychowywać dziecka osobiście w najbliższej przyszłości z poważnych przyczyn (np. dlatego, że znajdują się w stanie terminalnym z powodu nieuleczalnej choroby), zaś osobę wybraną na przysposabiającego, która godzi się na otoczenie dziecka troską, znają od dawna i obdarzają zaufaniem, mimo braku związków rodzinnych z nią.

Z uzasadnienia projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (uchwalonej dnia 9 czerwca 2011 r.) zawartego w druku Sejmu RP VII kadencji nr 2361 wynika, iż już podczas prac nad projektem ustawy rozważano możliwość formalnego uregulowania tzw. „adopcji za wskazaniem”, ale uznano, że wystarczającą ochronę dzieci kandydujących do przysposobienia zapewni wprowadzenie obowiązku posiadania przez kandydatów na rodziców adopcyjnych opinii kwalifikacyjnej sporządzonej przez ośrodek adopcyjny oraz odbycie wymaganego przepisami szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, co przewidziano w znowelizowanym art. 114¹ § 1 k.r.o. W ocenie twórców projektu ustawy normującej „przysposobienie ze wskazaniem”, oczekiwania te nie spełniły się, bowiem Rzecznik Praw Dziecka odnotował wystąpienie przypadków poszukiwania i umawiania się (np. poprzez fora internetowe) rodziców biologicznych z ewentualnymi kandydatami do przysposobienia, co może powodować traktowanie zgody na przysposobienie jako przedmiotu „transakcji handlowej” i stwarzać zagrożenie dobra dzieci, mimo iż wnioskodawcy w sprawie o przysposobienie przedstawiały przygotowaną przez ośrodek adopcyjny opinię kwalifikacyjną i świadectwo odbycia wymaganego przepisami szkolenia.

2. Cel i założenia projektu unormowania „przysposobienia ze wskazaniem”

Dnia 14 marca 2014 r. Komisja Polityki Społecznej i Rodziny Sejmu RP VII kadencji wniosła projekt ustawy o zmianie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego²³. Inspiracją dla jego powstania była inicjatywa Rzecznika Praw Dziecka, który przedstawił wskazanej Komisji projekt takiej regulacji opracowany przez Społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka²⁴.

RPD poinformował, że „[p]ropozycja nowelizacji wynikała z wnikliwej analizy wielu przypadków wskazujących, że dotychczasowe uregulowania prawne w zakresie przysposobienia w niewystarczający sposób chronią dzieci przed zagrożeniami związanymi z tzw. «adopcją ze wskazaniem»²⁵”.

²³ Druk Sejmu VII kadencji nr 2361. Do reprezentowania Komisji w pracach nad projektem ustawy została upoważniona Poseł Magdalena Kochan z Klubu Poselskiego Platformy Obywatelskiej.

²⁴ Zarządzeniem nr 15 z dnia 3 lipca 2012 r. ówczesny Rzecznik Praw Dziecka, Marek Michalak, powołał Społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego przy swoim urzędzie.

²⁵ Opinia RPD z dnia 16 kwietnia 2014 r., ZSR/070/3/2014/MS, druk Sejmu VII kadencji nr 2361. W tym kontekście odnotować należy wywody zawarte w opinii Biura Analiz Sejmowych z dnia 4 lipca 2014 r. do

Rzecznik wyraził przeświadczenie, że unormowanie tzw. „adopcji ze wskazaniem” pozwoli na uniknięcie przypadków omijania unormowań w zakresie obowiązku przygotowania przysposobień przez ośrodki adopcyjne, związanych z funkcjonowaniem podziemia adopcyjnego i przypadkami wyrażania przez rodziców zgody na przysposobienie w celu uzyskania korzyści majątkowej.

W czasie formułowania powyższego stanowiska pojęcie „adopcja ze wskazaniem” nie występowało w systemie polskiego prawa. Potraktowano jednak stan tak nazywany przez praktyków zaangażowanych w organizowanie przysposobienia jako realnie występujący i z tej przyczyny wymagający unormowania ustawowego. Wyrażono przeświadczenie, że „adopcja ze wskazaniem” w projektowanych przepisach „zostaje w jasny sposób określona i reguluje dotychczas niejasne, nienazwane w przepisach zjawisko występujące w praktyce”. Stosowny przepis w projekcie oznaczono jako art. 119² k.r.o. nadając mu brzmienie: „§ 1. Rodzice mogą przed sądem opiekuńczym wskazać osobę przysposabiającą, którą może być wyłącznie krewny lub powinowaty rodziców dziecka za zgodą tej osoby złożoną przed tym sądem. Osobą wskazaną może być również małżonek jednego z rodziców („przysposobienie ze wskazaniem”). § 2. Sąd opiekuńczy niezwłocznie przesyła odpis protokołu o wskazaniu do ośrodka adopcyjnego celem zarejestrowania w wojewódzkim banku danych”. Dotychczasowy art. 119² k.r.o. byłby oznaczony jako art. 119³.

Projekt przewidywał również nowelizację art. 585 k.p.c. wyrażającą się we wprowadzeniu zasady, że wszczęcie postępowania w każdej sprawie o przysposobienie wymagałoby złożenia wniosku przysposabiającego za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego. Ośrodek ten składałby sądowi wniosek wraz z dokumentami wymaganymi przez właściwe przepisy oraz w każdym przypadku dołączałby swoją opinię o tym wniosku.

Opinia o wniosku musiałaby więc zostać przedstawiona także w sytuacji, gdy rodzice dokonali „wskazania” przysposabiającego, a ten przysposabiający nie podlegał obowiązkowi odbycia w ośrodku szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, bo był krewnym, bądź powinowatym rodziców, a także gdy celem przysposobienia byłoby połączenie rodzeństwa (wnioskodawca wcześniej już przysposobił rodzeństwo dziecka), bądź wnioskodawca byłby dla przysposabianego rodziną zastępczą.

Autorzy projektu wyrazili w jego uzasadnieniu przeświadczenie, że proponowane rozwiązanie: „ogranicza ryzyko doprowadzania do przysposobienia wyłącznie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a więc ogranicza zagrażające dzieciom podziemie adopcyjne”,

projektu ustawy Sejmu VII kadencji nr 2361, przygotowanej przez J. Szymańczak, specjalistkę w zakresie spraw społecznych BAS. Autorka przytoczyła wyniki analizy kolejnych publikowanych corocznie „Informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka oraz uwag o stanie przestrzegania praw dziecka”. W latach 2008–2013 RPD podał **jeden przykład** „adopcji ze wskazaniem”, który monitorował. W tej sprawie **sąd oddalił wniosek**, a dziecko umieścił w pogotowiu opiekuńczym [podkreślenie – E.H.-Ł.]. W tejże opinii nastąpiła krytyczna analiza informacji pochodzących z doniesień dziennikarskich i „licznych organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci (strony internetowe, relacje z konferencji)”, z których wynikało, że szacowano, iż tzw. „adopcji ze wskazaniem”, zorganizowanych poza ośrodkami adopcyjnymi, jest około 900 rocznie.

a proponowana zmiana stanu prawnego: „sprawi, iż utracą rację bytu liczne, otwarcie i legalnie działające strony internetowe²⁶ kojarzące osoby chcące przysposobić dziecko z rodzicami, którzy noszą się z zamiarem oddania dziecka do adopcji, pozwoli na zbieranie danych statystycznych umożliwiających poznanie skali oraz ewentualnych kierunków zmian tego zjawiska”. Zakładali, że „do adopcji nie będzie dochodzić bez pośrednictwa ośrodka adopcyjnego, a tym samym: bez wnikliwej weryfikacji kwalifikacji i predyspozycji osób ubiegających się o adopcję, bez porównania kwalifikacji i predyspozycji wnioskodawców z kwalifikacjami osób oczekujących na adopcję w tych ośrodkach, bez dokonania kwalifikacji dziecka do rodziny (a nie odwrotnie), bez wsparcia, a w dalszej perspektywie doradztwa ze strony ośrodka”.

3. Proces legislacyjny. Modyfikacje projektu

Dnia 6 maja 2014 r. projekt zawarty w druku Sejmu VII Kadencji nr 2361 skierowano do pierwszego czytania. Pierwsze czytanie projektu odbyło się w dniu 5 czerwca 2014 r., na 69 posiedzeniu Sejmu, który zdecydował o kontynuowaniu pracy nad projektem w Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach. Prace odbywały się w Podkomisji Stałej do spraw nowelizacji Prawa cywilnego²⁷.

Komisja Nadzwyczajna do spraw zmian w kodyfikacjach – Podkomisja Stała do spraw nowelizacji Prawa cywilnego, po rozpatrzeniu komisyjnego projektu ustawy zamieszczonego w druku nr 2361, w dniu 7 lipca 2015 r. przedstawiła sprawozdanie ze swoich prac zawierające zmienioną wersję projektu²⁸. Tekst rekomendowany Sejmowi do uchwalenia w formie sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej został zamieszczony w druku Sejmu RP VII kadencji nr 3631.

Projektowana zmiana Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego została zmodyfikowana. Stosowny przepis oznaczono numerem 119^{1a}. Przewidywał on, że: *Rodzice mogą przed sądem*

²⁶ Przykładowo, w dniu 6 października 2014 r. odnotowano (zob. E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 21, s. 81, przypis nr 6) funkcjonującą w internecie stronę <http://robimydzieci.com/viewforum.php?f=20>. Na tej stronie znajdowały się m.in. wpisy o treści: „Możemy przyjąć dziecko teraz! autor: lily”, „Jestem w ciąży oddam dziecko, autor: kurczy”, „Szukam ludzi, którzy chcą adoptować dziecko, autor: anna 991”, „Adoptujemy dzieciątko, autor: mbp”, „Poszukujemy maluszka do adopcji, autor: andrea 1979”, „Pomoc za pomoc autor: kobieta168”. Problematyce zorganizowania przysposobienia bez udziału ośrodka adopcyjnego były poświęcone informacje na stronach <http://www.adopcjazez wskazaniem.org/forum/index.php?redir=1>. Na stronie <http://parentibg.pl/portal/> znajdował się też (w podanej wyżej dacie) dłuższy tekst zatytułowany *Adopcja ze wskazaniem*. Sposób jego sformułowania sugeruje, iż zamieszczone zapisy mają pełne oparcie w obowiązującym stanie prawnym. Stanowią rodzaj porady – „instrukcji” co do sposobu postępowania w celu „legalnego”, a zarazem szybkiego, uzyskania pieczy nad dzieckiem. O funkcjonowaniu w 2019 roku stron internetowych zawierających „oferty” przekazania – przyjęcia dziecka jest mowa w uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego wniesionego dnia 11 lipca 2019 r. do Sejmu VIII kadencji, uchwalonej dnia 16 października 2019 r..

²⁷ [http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/spr_2361/\\$file/spr_2361.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/spr_2361/$file/spr_2361.pdf) (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.).

²⁸ [http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/spr_2361/\\$file/spr_2361.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/spr_2361/$file/spr_2361.pdf) (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.). Przewodniczącym Podkomisji był Poseł Robert Maciaszek.

opiekuną wskazać osobę przysposabiającą, którą może być wyłącznie krewny rodziców dziecka za zgodą tej osoby złożoną przed tym sądem. Osobą wskazaną może być również małżonek jednego z rodziców.

Jak z powyższego wynika, spośród osób mogących być „wskazanymi” w porównaniu z pierwotną wersją projektu wykreślono powinowatych. Zrezygnowano także z obowiązku opisanego w § 2 projektowanego przepisu, tzn. z niezwłocznego przesyłania do ośrodka adopcyjnego przez sąd opiekuńczy, który odebrał oświadczenie o „wskazaniu”, odpisu protokołu o wskazaniu celem zarejestrowania w wojewódzkim banku danych.

Prace nad projektem doprowadziły także do zmian pierwotnej wersji nowelizacji przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Odstąpiono od propozycji składania każdego wniosku o przysposobienie za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego wraz z dokumentami wymaganymi przez właściwe przepisy oraz w każdym przypadku z opinią ośrodka adopcyjnego o składanym wniosku. Komisja zaproponowała zmiany w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego normujących *Sprawy o przysposobienie* (art. 585–589).

Art. 585 k.p.c. miał zostać poszerzony o dwa nowe paragrafy. § 2¹ miał nakładać obowiązek wskazania we wniosku o przysposobienie ośrodka adopcyjnego, w którym żądający przysposobienia był objęty „postępowaniem adopcyjnym” przewidzianym w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. W kolejnym nowym paragrafie (§ 2²) projekt przewidywał obowiązek sądu, do którego wpłynął wniosek zawierający żądanie orzeczenia przysposobienia, zwrócenia się do ośrodka adopcyjnego wskazanego przez wnioskodawcę, jako ten, w którym wnioskodawca był „objęty postępowaniem adopcyjnym”, o przedstawienie sądowi świadectwa ukończenia przez przysposabiającego szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, oraz opinii kwalifikacyjnej o wnioskodawcach, jako o kandydatach do przysposobienia dziecka.

Z projektowanego przepisu jednoznacznie wynikało, że nie ma obowiązku sądu zwracania się o stosowne świadectwo, gdy nie było obowiązku odbycia szkolenia przez osoby wymienione w art. 172 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tzn. w przypadku (1). wnioskodawców spokrewnionych albo powinowatych z dzieckiem, (2). wnioskodawców, którzy wcześniej przysposobili rodzeństwo dziecka, (3). wnioskodawców sprawujących nad dzieckiem rodzinną pieczę zastępczą, z wyjątkiem osób lub małżonków, niespełniających warunków dotyczących rodzin zastępczych w zakresie niezbędnych szkoleń, którym sąd powierzył tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej na podstawie art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o.

Projekt przewidywał dodanie do Kodeksu postępowania cywilnego przepisu o właściwości miejscowej sądu do „wskazania” kandydata na przysposabiającego przez rodziców dziecka oraz zobowiązującego sąd do wyznaczenia terminu, w którym osoba „wskazana” powinna złożyć w sądzie wniosek o przysposobienie pod rygorem nieuwzględnienia wskazania (art. 585¹ k.p.c.).

Kolejny projektowany przepis (art. 585² k.p.c.) zobowiązywał sąd opiekuńczy, w którym złożono wniosek o przysposobienie dotyczący dziecka niezgłoszonego do ośrodka adopcyjnego, do zawiadamiania prokuratora.

W nowej wersji projektu zaproponowano także nowe brzmienie paragrafu 4 w art. 586 k.p.c., zgodnie z którym „[p]rzed wydaniem orzeczenia w sprawie o przysposobienie sąd opiekuńczy w każdej sprawie o przysposobienie **występuje** (a więc ma obowiązek wystąpić – podkreślenie E.H.-Ł.) o opinię do ośrodka adopcyjnego, „a w razie potrzeby uzasadnionej dobrem dziecka może także zasięgnąć opinii innej specjalistycznej placówki.”

W projekcie zaproponowano dodanie do art. 585 k.p.c. nowego paragrafu (oznaczonego jako 5) wskazującego, jakie pozycje ośrodek adopcyjny powinien zamieścić w opinii przedstawianej na żądanie sądu²⁹.

Art. 3 projektu zawartego w druku Sejmu RP VII kadencji nr 3631 przewidywał także zmiany w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

W art. 156 w ust. 1 pkt 11 tej ustawy, określającym zadania ośrodka adopcyjnego, dodano obowiązek wydawania świadectw ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, dokonywanie wstępnej oceny kandydatów do przysposobienia dziecka, sporządzanie opinii kwalifikacyjnej o kandydatach do przysposobienia dziecka oraz opinii, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c.

Art. 169 ust. 1 ustawy w projektowanym brzmieniu stwierdzał, że po ukończeniu szkolenia dla kandydatów na przysposabiających i po otrzymaniu pozytywnej opinii kwalifikacyjnej oraz zakwalifikowaniu dziecka do przysposobienia, ośrodek adopcyjny udostępnia informacje o dziecku tym kandydatom oraz umożliwia im kontakt z dzieckiem, co nie dotyczy osoby przysposabiającego, o której mowa w art. 119^{1a} k.r.o.

Mimo wniesienia zmian do pierwotnego projektu ustawy nie uwzględniono w pełni opinii krytycznych wobec projektu³⁰, a badania orzecznictwa podważającego poczynione założenia nie uwzględniono w ogóle³¹.

²⁹ Projektowany art. 585 § 5. k.p.c. miałby brzmieć następująco: „Opinia ośrodka adopcyjnego, o której mowa w § 4, zawiera w szczególności: 1) imię i nazwisko przysposabianego oraz miejsce jego zamieszkania lub pobytu; 2) opinię kwalifikacyjną o kandydatach do przysposobienia dziecka; 3) ustalenie relacji między przysposabianym a przysposabiającym; 4) ustalenie relacji między rodzicami przysposabianego a przysposabiającym; 5) inne istotne dla sądu informacje o przysposabianym lub przysposabiającym”.

³⁰ Opinie krytyczne zostały przedstawione przez Krajową Radę Sądownictwa (opinia z dnia 8 maja 2014 r., Nr WOK-020-48/14), Sąd Najwyższy (opinia z dnia 14 maja 2014 r., BSA I-021-113/14), Radę Ministrów (stanowisko z dnia 23 lutego 2015 r., DKRM-140-110(12)/14), Biuro Analiz Sejmowych (opinia autorstwa J. Szymańczak).

³¹ E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014 – raport z badania przeprowadzonego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, [https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-rozwiązywalne-w-orzecznictwie-sądów-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf](https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-roz%C5%9Bia%C5%9Bzywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf) (dostęp: dnia 3 kwietnia 2020 r.) a także E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 21, s. 80–152. Zbadano wszystkie sprawy ujęte w tytule badania (akta 341 spraw), w których w IV kwartale 2013 r. zapadło i uprawomocniło się orzeczenie merytoryczne w sprawie o przysposobienie dotyczące 425 dzieci. Tylko w dwóch sprawach zgodę na przysposobienie przez wnioskodawców wyrazili na rozprawie oboje rodzice dziecka, a tylko matka – w jednej sprawie. W 98%

Skala nieprawidłowości w doborze stron zamierzonego przysposobienia oceniana przez twórców projektu nowelizacji jako skutek nadużycia przez rodziców ich uprawnienia do wyrażenia zgody na przysposobienie miała być poważna. Tymczasem badanie orzecznictwa wykazało, że rodzice rzadko byli uprawnieni do wyrażenia zgody na przysposobienie, bowiem w 98% do przysposobienia potrzebna była zgoda opiekuna a nie rodziców.

Dnia 23 lipca 2015 r. na 97 posiedzeniu Sejmu odbyło się drugie czytanie projektu, a następnego dnia trzecie czytanie. Projekt w wersji zaproponowanej w sprawozdaniu Komisji nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach (druk Sejmu VII Kadencji nr 3631) został uchwalony w dniu 24 lipca 2015 r. 296 głosami posłów, przy 136 wstrzymujących się od głosowania i jednym głosem przeciw nowelizacji. Senat nie wniósł poprawek, a Prezydent RP podpisał ustawę. Dnia 18 sierpnia 2015 r. ustawa z 24 lipca 2015 r. została opublikowana w Dzienniku Ustaw pod pozycją 1199 i weszła w życie z dniem 18 września 2015 r.

Art. 119^{1a} k.r.o. stanowi: „Rodzice mogą przed sądem opiekuńczym wskazać osobę przysposabiającego, którą może być wyłącznie krewny rodziców dziecka za zgodą tej osoby złożoną przed tym sądem. Osobą wskazaną może być również małżonek jednego z rodziców”.

Zgodnie z art. 585¹ k.p.c., wskazanie osoby przysposabiającego przez rodziców, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., następuje przed sądem opiekuńczym właściwym dla osoby przysposabiającego lub osoby mającej być przysposobioną, a w przypadku wskazania przed wszczęciem postępowania w sprawie o przysposobienie, sąd opiekuńczy wyznacza termin, w którym wskazany przez rodziców przysposabiający powinien zgłosić do sądu opiekuńczego wniosek o przysposobienie pod rygorem nieuwzględnienia wskazania. Termin ten nie może przekraczać dwóch tygodni.

zbadanych spraw zgodę na przysposobienie wyrazili opiekunowie dzieci a nie rodzice, w związku z pozbawieniem większości rodziców władzy rodzicielskiej. W sprawach „krajowych”, których zbadano 297 (100%), w 239, a więc w 80,5% przypadków, doboru stron dokonały ośrodki adopcyjne. We wszystkich 44 sprawach „zagranicznych” stosowana była Konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. Badanie wykazało, że krewni rzadko przysposabiają dzieci. W zbadanych sprawach było 12 takich przypadków, a przysposabiający krewni mieli już status rodziny zastępczej dla przysposobianych dzieci. W 11 z nich rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej (a więc i uprawnienia do wyrażenia zgody na przysposobienie swych dzieci), a w dwunastym przypadku, gdy wyrażali zgodę „ze wskazaniem”, wypełnione były przesłanki pozbawienia ich władzy rodzicielskiej.

II. Wątpliwości co do charakteru i znaczenia „wskazania”

Wyrażone w uzasadnieniu projektu ustawy przeświadczenie projektodawców, że „adopcja ze wskazaniem” w projektowanych przepisach „zostaje w jasny sposób określona i reguluje dotychczas niejasne, nienazwane w przepisach zjawisko występujące w praktyce”, było zapewne nadmiernie optymistyczne. Uchwalony przepis nie jest interpretowany jednolicie. Nie ma też opublikowanych orzeczeń odnoszących się do jego wykładni. W konsekwencji możliwa jest rozbieżność orzecznictwa wynikająca z rozbieżnej wykładni nowych przepisów. Dwa warianty wykładni zostaną zasygnalizowane w poniższych uwagach.

1. „Wskazanie” przysposabiającego, jako nowa instytucja prawa rodzinnego, która nie jest równoznaczna z wyrażeniem zgody na przysposobienie, o której mowa w art. 119 k.r.o.

Nie ulega wątpliwości, że art. 119^{1a} k.r.o. przewiduje nową instytucję polegającą niejako na „przejęciu inicjatywy” w przedmiocie zmiany sytuacji prawnej dziecka w formie wskazania przez rodziców krewnego bądź aktualnego małżonka, od którego dziecko nie pochodzi, jako potencjalnego przysposabiającego. Dotyczy sytuacji gdy osoba „wskazana” nie złożyła w sądzie wniosku zawierającego żądanie orzeczenia przysposobienia. Osoba taka ma uprawnienie do wyrażenia zgody na „bycie wskazaną”, co powinno spowodować złożenie przez nią w sądzie wniosku o przysposobienie w terminie oznaczonym przez sąd. Jeżeli jedyną funkcją „wskazania” byłaby swoista „mobilizacja” osoby wskazanej (zawsze z kręgu rodziny wskazującego) do podjęcia decyzji w przedmiocie przysposobienia określonego dziecka (zawsze krewnego bądź pasierba), to z tego, między innymi, wynikałyby niżej wymienione konsekwencje.

- „Wskazanie” mogłoby zostać dokonane przez osobę mającą prawny status rodzica dziecka, niezależnie od tego czy w danym stanie faktycznym byłaby ona uprawniona do wyrażenia zgody na przysposobienie, musiałaby jedynie mieć zdolność do dokonania świadomego wskazania, wyłączonej w przypadku całkowitego ubezwłasnowolnienia³².

³² Na ściśle osobisty charakter uprawnienia do „wskazania” przysposabiającego zwróciła uwagę M. Prucnal-Wójcik [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, Tom V, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy Komentarz. Przepisy wprowadzające*

- „Wskazanie” powinno nastąpić przed wszczęciem sprawy o przysposobienie z wniosku „wskazanego”.

W zawiązku z tym konieczne wydaje się zwrócenie uwagi na brzmienie art. 585¹ § 2 k.p.c., z którego zdaje się wynikać, że wskazanie osoby przysposabiającego może nastąpić nie tylko przed wszczęciem postępowania w sprawie, kiedy to sąd przyjmujący oświadczenie o „wskazaniu” kandydata na rodzica adopcyjnego wyznacza osobie wskazanej termin do złożenia wniosku o przysposobienie w sądzie.

Powołany przepis rozpoczynają słowa: „[w] przypadku wskazania, o którym mowa w § 1, przed wszczęciem postępowania [...]”, co sugeruje, że może być „inny przypadek” wskazania, czyli taki, który nie ma miejsca „przed” wszczęciem postępowania o przysposobienie, a po wniesieniu wniosku o orzeczenie przysposobienia. Rozumienie powyższego, współgrające z przedstawianą propozycją rozumienia instytucji „wskazania przysposabiającego”, powinno być takie, że dopuszczalna jest sytuacja, w której rodzice uzgodnili z krewnym, ojczymem bądź macochą dziecka plan przysposobienia. Uzyskali zgodę wybranej osoby na wskazanie jej jako przysposabiającej, wyrażoną złożeniem wniosku o przysposobienie w terminie bardzo zbliżonym do wystąpienia rodziców do sądu z wnioskiem o odebranie oświadczenia o wskazaniu przysposabiającego. Rodzice składający wniosek o odebranie od nich stosownego oświadczenia oczekują bowiem na wyznaczenie terminu, w którym będą je mogli złożyć i nie mają wpływu na okres tego oczekiwania.

Warto zwrócić uwagę, iż jest mało prawdopodobne wskazanie kandydata na przysposabiającego, który w ogóle nie wie o takim planie rodziców, a wiadomość o wskazaniu, wskutek której ma obowiązek zadecydowania o złożeniu wniosku o przysposobienie w terminie 14-dniowym, stanowi dla niego zaskoczenie. Rodzice, składając do protokołu oświadczenie o wskazaniu, mogliby okazać sądowi potwierdzenie wpływu do sądu wniosku osoby wskazanej o przysposobienie ich dziecka, bądź poinformować, że wniosek taki wpłynął (ewentualnie mogłaby to uczynić osoba wskazana, o ile sąd dopuściłby jej obecność w czasie składania oświadczenia o „wskazaniu”). „Wskazanie” w takiej sytuacji następowałoby przed podjęciem jakichkolwiek czynności merytorycznych przez sąd w sprawie o przysposobienie, choć po wpływie do sądu wniosku o jego orzeczenie.

- „Wskazanie” nie zastępuje wyrażenia zgody na przysposobienie.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 141, a także H. Haak i A. Haak-Trzuskawska (*Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie)*, Warszawa 2019, s. 619), którzy wyrazili pogląd, że „wskazanie” przysługuje wyłącznie rodzicowi (nie przysługuje opiekunowi dziecka), dlatego wskazania, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., może dokonać każda osoba mająca prawny status rodzica, o ile nie jest prawomocnie całkowicie ubezwłasnowolniona, bowiem wskazanie „powinno nastąpić przy pełnej świadomości składającego to oświadczenie i w warunkach całkowitej swobody [...] Zbędne jest więc przyjmowanie oświadczenia o wskazaniu od rodziców całkowicie ubezwłasnowolnionych”. Autorzy stwierdzają jednak, że prawo to jest „w zasadzie – związanym z przysługiwaniem władzy rodzicielskiej”.

W konsekwencji, o ile osoba „wskazana” złożyłaby wniosek o przysposobienie, postępowanie toczyłoby się na dokładnie takich samych zasadach, jak każde postępowanie o przysposobienie i wszystkie elementy stanu faktycznego, których wypełnienie może doprowadzić do orzeczenia przysposobienia, musiałyby zostać zrealizowane. Tu przypomnieć należy, że wnioskodawca „wskazany”, zważywszy, iż może nim być tylko krewny, ojczym bądź macocha dziecka, w konsekwencji wystąpienia opisanej relacji rodzinnej, nie ma obowiązku posiadania opinii kwalifikacyjnej ośrodka adopcyjnego ani świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek dla kandydatów na rodziców adopcyjnych, co wynika z art. 172 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz z art. 114¹ § 2 k.r.o. *in fine*.

W sprawie, w której przysposabiający złożył w sądzie wniosek o przysposobienie w konsekwencji wskazania go przez rodziców dziecka, ażeby mogło nastąpić orzeczenie przysposobienia, musiałyby zostać spełnione łącznie niżej wymienione przesłanki orzeczenia przysposobienia i wymagania proceduralne.

- Wnioskodawca powinien mieć czynną zdolność do przysposobienia, dziecko zdolność bierną i między stronami wnioskowanego przysposobienia powinna występować odpowiednia różnica wieku.
- W chwili orzekania wnioskodawca podtrzymał „żądanie przysposobienia”, a wszystkie osoby uprawnione do wyrażenia zgody na przysposobienie powinny wyrazić swoje aprobowane dla wniosku stanowisko, w tym zgoda rodzica na przysposobienie musiałaby być wyrażona, gdy jest „potrzebna”, zgodnie z art. 119 k.r.o., niezależnie od tego, że miało miejsce „wskazanie”.
- Dziecko młodsze niż 13-letnie powinno zostać wysłuchane, jeżeli może pojąć znaczenie przysposobienia.
- Przysposobienie powinno być zgodne z dobrem dziecka, a przed jego orzeczeniem sąd powinien zażądać opinii ośrodka adopcyjnego (ewentualnie innej placówki specjalistycznej), zgodnie z art. 586 § 4 k.p.c., o treści opisanej w art. 586 § 5 k.p.c.

Jak z powyższego wynika, „wskazanie” wnioskodawcy nie przesądzałoby o wyniku postępowania o przysposobienie. Nie byłaby więc uzasadniona obawa, że przyznanie rodzicowi, którego zgoda nie jest do przysposobienia potrzebna (w tym pozbawionemu władzy rodzicielskiej z przyczyn zawinionych) uprawnienia do „wskazania” potencjalnego przysposabiającego, stworzy stan zagrożenia dobra dziecka³³.

Odnosić należy, iż badania akt spraw zarówno dotyczących władzy rodzicielskiej, jak i przysposobienia ujawniają przypadki, gdy rodzic rażąco naruszający obowiązki wobec dziecka, świadomy własnych zaniedbań i braku kompetencji rodzicielskich, opowiada się za powierzeniem wychowywania jego dziecka określonej osobie (osobom) z rodziny, a stanowisko to jest racjonalne i w pełni zgodne z dobrem dziecka. Niekiedy wyraża się ono w formie

³³ Obawę taką wyraził J. Gajda [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 941.

pozostawienia dziecka u wybranego krewnego (najczęściej u babci dziecka, obojga dziadków, rzadziej u kogoś z rodzeństwa) i zaprzestania interesowania się jego losem.

W projekcie nowelizacji przepisów o przysposobieniu normujących „wskazanie” przysposabiającego przez rodziców dziecka oraz w zmienionej w procesie legislacyjnym wersji projektu nie zmodyfikowano przepisów o zgodzie na przysposobienie³⁴. W konsekwencji należałoby przyjąć, że aktualnie występują trzy grupy wariantów sytuacyjnych ukształtowania wpływu rodziców na przysposobienie ich dziecka.

Wariant pierwszy polega na wyrażeniu tzw. blankietowej zgody na przysposobienie. Wyrażenie jej i brak odwołania przed wszczęciem sprawy o przysposobienie wyczerpuje w pełni wpływ rodziców na przysposobienie. Wyrażając zgodę na przysposobienie w sposób opisany w art. 119¹ k.r.o. rodzice tracą nie tylko wpływ na wybór osoby przysposabiającej, ale również „przestaje im przysługiwać” władza rodzicielska i prawo do kontaktów z dzieckiem. Skutek zgody blankietowej w postaci automatycznej utraty władzy rodzicielskiej „zwalnia rodziców” od obowiązku pieczy nad dzieckiem. Wobec braku podobnych unormowań odnośnie do innych obowiązków wynikających ze stanu cywilnego rodzica należy przyjąć, że one pozostają w mocy do uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu. Na rodzicach ciąży obowiązek alimentacyjny (choć prawdopodobnie ani nie jest wykonywany, ani przedstawiciel ustawowy dziecka – jego opiekun nie pożywa rodziców o alimenty), a w przypadku śmierci którejś ze stron następują skutki w sferze prawa spadkowego i ubezpieczeń społecznych. W praktyce sprowadza się to zapewne do dziedziczenia ustawowego dzieci i ewentualnie ich prawa do zachowku w przypadku śmierci rodziców oraz do renty rodzinnej, o ile śmierć rodzica nastąpiła przed uprawomocnieniem się orzeczenia o przysposobieniu. (Odnotać należy, że zdarzają się przypadki wyrażenia blankietowej zgody na przysposobienie dziecka, które nie ma żadnych szans na przysposobienie, lub są to szanse bardzo ograniczone, w związku z głęboką, w praktyce nieusuwalną, niepełnosprawnością fizyczną i/ lub intelektualną).

Wariant drugi Rodzice wskazują przysposabiającego w trybie w art. 119^{1a} k.r.o. Gdy osoba wskazana złoży wniosek o przysposobienie, rola rodziców w tym przysposobieniu

³⁴ Odnotać wypada dążenie do racjonalizacji wykładni poprzez sformułowanie koncepcji występowania w obecnym stanie prawnym szerokiego i wąskiego rozumienia „wskazania” przysposabiającego. (tak R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019, s. 122 i n. oraz we wcześniejszym opracowaniu Prawna regulacja przysposobienia ze wskazaniem a problem handlu dziećmi, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 3). Przysposobienie ze wskazaniem sensu largo w tej koncepcji obejmuje wszystkie przypadki przysposobienia, w którym dobór stron nie został dokonany przez ośrodek adopcyjny, a rodzice wyrazili zgodę na przysposobienie przez wnioskodawców. „Wskazanie” jest ściśle związane ze zgodą na przysposobienie. W konsekwencji, zgoda rodziców na przysposobienie nie byłaby ograniczona do krewnych i współmałżonka. „Wskazanie” przysposabiającego sensu stricto to sytuacja opisana w art. 119^{1a} k.r.o. Takie ujęcie, nawet według jego twórcy, nie służy realizacji celu nowelizacji, bowiem nie stanowi skutecznej zapory doboru stron przysposobienia poza ośrodkiem adopcyjnym.

będzie zależna od interpretacji „wskazania” i od tego, czy ich zgoda na przysposobienie jest potrzebna. Wydaje się, że o ile rodzice (jedno z rodziców) są uprawnieni do wyrażenia zgody na przysposobienie, powinni być wezwani na rozprawę i podjąć decyzję, czy wyrażają zgodę. Wskazanie nie powinno uniemożliwiać odmowy zgody na przysposobienie przez osobę wskazaną, gdy rodzice zmienili ocenę sytuacji (w tym pod wpływem przebiegu postępowania, zwłaszcza opinii ośrodka adopcyjnego sporządzonej na podstawie art. 586 § 4 k.p.c.). Odmowa jest wiążąca dla sądu, z wyjątkiem sytuacji opisanej w art. 119 § 2 k.r.o.

Wariant trzeci Jeżeli rodzice nie wyrazili blankietowej zgody na przysposobienie, ani nie skorzystali z uprawnienia do wskazania przysposabiających, a do sądu wpłynął wniosek o przysposobienie, to rodzice, którzy nie są pozbawieni władzy rodzicielskiej, ani nie są ubezwłasnowolnieni całkowicie, są uprawnieni do zajęcia stanowiska w przedmiocie udzielenia lub odmowy zgody na przysposobienie, gdy jest ona „potrzebna”, co precyzuje art. 119 § 1 k.r.o., niezależnie od tego kim jest wnioskodawca i czy występuje jakiś jego związek rodzinny z dzieckiem. Odmawiając zgody na przysposobienie przez wnioskodawcę, rodzice mogą poinformować sąd, że pragną skorzystać ze swego prawa do wskazania krewnego bądź małżonka jednego z rodziców jako przysposabiającego. Wydaje się, że mogą to uczynić, także w sytuacji, gdy wnioskodawcą jest osoba spełniająca kryteria z art. 119^{1a} k.r.o., o ile pragną wskazać np. inną osobę spokrewnioną. Mogą także wyrazić zgodę na przysposobienie przez wnioskodawcę, który nie jest ani krewnym, ani małżonkiem jednego z rodziców, a więc w sytuacji nazywanej przed nowelizacją z 2015 r. „przysposobieniem ze wskazaniem”.

2. Koncepcja „wskazania” jako formy wyrażenia zgody na przysposobienie

Jeżeli „wskazanie” byłoby traktowane jako forma wyrażenia zgody na przysposobienie – „wskazującym” mógłby być tylko rodzic uprawniony do wyrażenia zgody. Z kręgu uprawnionych do dokonanie „wskazania” byłiby wyłączeni rodzice ubezwłasnowolnieni całkowicie oraz pozbawieni władzy rodzicielskiej. „Wskazania” mogliby dokonać rodzice, którym przysługuje zarówno pełna, jak i ograniczona władza rodzicielska, rodzice, których władza rodzicielska została zawieszona, a także rodzice, którym władza rodzicielska nie przysługuje z powodu małoletności, ubezwłasnowolnienia częściowego, bądź orzeczenia o ustanowieniu doradcy tymczasowego w toku niezakończzonego prawomocnie postępowania o ubezwłasnowolnienie. Za tezę o traktowaniu „wskazania” jak zgody na przysposobienie mogłyby przemawiać niżej wymienione okoliczności.

- Umieszczenie art. 119^{1a} k.r.o. wśród przepisów normujących zgodę na przysposobienie: po art. 119 k.r.o. ustalającym przypadki, w których „do przysposobienia jest potrzebna zgoda rodziców”, art. 119¹ k.r.o. normującym zgodę „blankietową” (czyli

„bez wskazania osoby przysposabiającego”) oraz przed art. 119² k.r.o. ustalającym minimalny okres pomiędzy urodzeniem się dziecka a wyrażeniem zgody na jego przysposobienie.

- Przecistawianie zgodzie blankietowej („bez wskazania osoby przysposabiającego”) – „wskazania” (zgody na „wskazaną osobę”, jako przysposabiającego).
- Wcześniejsza praktyka, zgodnie z którą przez „adopcję ze wskazaniem” rozumiano wyrażenie przez rodziców w postępowaniu sądowym zgody obejmującej „zarówno fakt przysposobienia, jak i akceptację najczęściej samodzielnie wytypowanych kandydatów” (wnioskodawców w tym postępowaniu), jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy.
- Zapis art. 585¹ k.p.c., o ile byłby interpretowany w ten sposób, że wskazanie może nastąpić po wpływie do sądu wniosku o przysposobienie w formie aprobaty przez rodziców dziecka wnioskodawcy, o ile jest nim osoba, którą wymienia art. 119^{1a} k.r.o.
- Sformułowania zawarte w regulaminach urzędowania sądów powszechnych.

Poświęcony tej problematyce § 256 ust. 2 aktualnie obowiązującego Regulaminu urzędowania sądów powszechnych³⁵ przewiduje odpowiednie stosowanie do tego przypadku przepisu ust. 1 odnoszącego się do wyrażenia zgody blankietowej. Wynika z tego, iż z oświadczenia rodziców o „wskazaniu” przysposabiającego, jak i z odwołania wskazania, sporządza się protokół zawierający ich oświadczenia w wymienionych kwestiach. Natomiast § 260 Regulaminu stwierdza, że w komparycji postanowienia orzekającego przysposobienie, obok imienia i nazwiska małoletniego, którego postępowanie dotyczy, podaje się informację „o wyrażeniu przez rodziców zgody na przysposobienie bez wskazania osoby przysposabiającego albo na przysposobienie ze wskazaniem osoby przysposabiającego”³⁶. Z powyższego zdaje się wynikać, że „wskazanie” jest utożsamiane ze zgodą na przysposobienie.

Dokonując pewnego uproszczenia, można przyjąć, iż twórcy koncepcji „wskazania” przysposabiających przez rodziców dziecka wychodzili z założenia, że nawet takim rodzicom, którym przysługuje władza rodzicielska, a którzy rozważają skierowanie dziecka do przysposobienia, nie można powierzyć decyzji o wyborze przysposabiających dlatego, że: albo działają z chęci osiągnięcia korzyści majątkowej i/lub osobistej i swoją zgodę na przysposobienie pragną „sprzedać”, albo – gdy działają w dobrej wierze i z troską o dziecko – nie mają wystarczających kompetencji ani obiektywnych możliwości do dokonania najlepszego (optymalnego) wyboru przyszłych rodziców adopcyjnych³⁷.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, obowiązujący od dnia 21 czerwca 2019 r. (Dz.U. poz. 1141). Tak samo były sformułowane § 230 ust. 2 i § 234 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych zawartego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. (Dz.U. poz. 2316).

³⁶ Zacytowany przepis Regulaminu zdaje się odnosić do sytuacji, gdy rodzice dziecka albo wyrazili na przysposobienie zgodę „blankietową” albo w formie „wskazania”. Wydaje się, że nie rozstrzyga o treści komparycji postanowienia o przysposobieniu orzeczonym w sytuacji, gdy zgoda rodziców do przysposobienia nie była potrzebna.

³⁷ Jeżeli rodzice podjęli decyzję, że w najlepszym interesie dziecka będzie jego przysposobienie, to powinni: albo wyrazić zgodę na przysposobienie w przyszłości przez nieznana im osobę, którą optymalnie do potrzeb

O ile przedstawione rozumowanie jest trafnie przypisane twórcom ustawy, to potraktowanie „wskazania” jako zgody na przysposobienie skłaniałoby do tezy, iż art. 119^{1a} k.r.o. powinien wpłynąć – w sposób ograniczający – na zakres uprawnienia rodziców do wyrażenia zgody na przysposobienie. Oznaczałoby to, że rodzice mogliby wyrazić zgodę na przysposobienie tylko wtedy, gdy wnioskodawcą jest krewny albo małżonek jednego z nich.

Zważywszy na zasady ustalone w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, oraz opartą o nie praktykę ośrodków adopcyjnych, wykluczone wydaje się zakwalifikowanie przez ośrodki do przysposobienia dzieci, których rodzice mają uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie, a nie wyrazili jej w sposób blankietowy (w art. 119¹ k.r.o.).

Wskazanie może dotyczyć tylko osób mających związki rodzinny z dzieckiem, które mieliby przysposobić. Zarówno przed, jak po wejściu w życie art. 119^{1a} k.r.o., doboru stron potencjalnego przysposobienia w takich stanach faktycznych (co do zasady) nie dokonywał ani nadal nie dokonuje ośrodek adopcyjny. Jeżeli w określonych okolicznościach ośrodek adopcyjny wyszukiwanie dla dziecka rodziców adopcyjnych podjął, a okazało się, że osoby spokrewnione (bez ograniczenia do określonej linii i stopnia pokrewieństwa) lub spowinowacane z dzieckiem (np. ojczym bądź macocha) wyraziły wolę przysposobienia dziecka to, zgodnie z art. 170 u.w.r.s.p.z., postępowanie wszczęte w ośrodku zawiesza się.

Nie można wykluczyć wpływu do sądu wniosku o przysposobienie dziecka, którego nie wskazał ośrodek adopcyjny, a wnioskodawca nie mieści się w żadnej z grup podmiotów zwolnionych z pośrednictwa ośrodków adopcyjnych odnośnie do wskazania dziecka kandydującego do przysposobienia w sytuacji, gdy rodzicowi przysługuje pełnia władzy rodzicielskiej³⁸.

Wśród spraw o przysposobienie mogą zdarzyć się takie, w których wnioskodawca nie jest ani krewnym, ani ojczymem, ani macochą dziecka, a rodzicowi nie można postawić jakiegokolwiek zarzutu odnośnie do wykonywania władzy rodzicielskiej. Pozbawienie go uprawnienia do zajęcia stanowiska w przedmiocie wyrażenia zgody /odmowy zgody na przysposobienie mogłoby być interpretowane jako naruszenie międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka (w tym także praw dziecka). W konsekwencji pierwsza z przedstawionych koncepcji wykładni jest bardziej przekonująca, choć wskazuje na niepowodzenie oczekiwań twórców koncepcji unormowania „adopcji ze wskazaniem”.

dziecka dobierze ośrodek adopcyjny i jest to preferowany sposób wyrażenia zgody na przysposobienie przez rodziców, albo – zważywszy, że dziecko ma, między innymi, prawo do zachowania tożsamości i stosunków rodzinnych – rodzice mogą „wskazać” jako potencjalnego przysposabiającego osobę z kręgu krewnych. „Wskazanie” osoby z rodziny stwarza prawdopodobieństwo, że zgoda na przysposobienie będzie wyrażona bez jej uzależnienia od korzyści majątkowej.

³⁸ Gdy do sądu opiekuńczego dotrą informacje, iż – mimo tego stanu prawnego – władza rodzicielska nie jest wykonywana należycie, bądź zachodzi prawdopodobieństwo nadużycia uprawnienia do współdecydowania o przysposobieniu (w najbardziej drastycznej formie przybierającego postać „sprzedaży” zgody) wydaje się, że powinno w pierwszej kolejności nastąpić wszczęcie z urzędu postępowania zmierzającego do sprawdzenia czy władza rodzicielska jest sprawowana należycie z jednoczesnym zawieszeniem postępowania o przysposobienie. W konsekwencji prawdopodobne jest doprowadzenie do wygaśnięcia uprawnienia do współdecydowania o przysposobieniu wskutek pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej.

3. Wątpliwości co do dokonania „wskazania” przez oboje rodziców

Jako uprawnionych do wskazania przysposabiającego wymienia się „rodziców” dziecka, które miałyby zostać przysposobione. Jeżeli w danym stanie faktycznym ustalone jest pochodzenie dziecka od obojga rodziców, którzy żyją i żadne z nich nie zostało całkowicie ubezwłasnowolnione (gdy przyjmuje się, że uprawnienie do wskazania nie pokrywa się z uprawnieniem do wyrażenia zgody na przysposobienie), ewentualnie gdy żadne nie zostało ani całkowicie ubezwłasnowolnione ani pozbawione władzy rodzicielskiej, to mogą powstać w szczególności niżej wskazane wątpliwości.

Problem wskazania „krewnego rodziców” Zupełnie wyjątkowo rodzice mają wspólnych krewnych, poza dziećmi i dalszymi zstępnymi. Już z tej przyczyny wykładnia przepisu zgodna z jego brzmieniem (wskazany może być tylko „krewny rodziców”, a więc krewny obojga rodziców, a nie krewny jednego będący powinowatym drugiego, co występowałoby w przypadkach, gdy rodzice są lub byli małżonkami nie będąc swoimi krewnymi, bowiem nie mają wspólnego przodka) wprowadzałaby poważne ograniczenia w stosowaniu „wskazania”. Praktycznie mogłoby ono dotyczyć jednego z najstarszych wspólnych dzieci, pełnoletniego, posiadającego czynną zdolność do przysposobienia i odpowiednio starszego od brata bądź siostry, które ewentualnie miałyby przysposobić.

Brak uzgodnienia przez rodziców stanowiska co do osoby wskazanej może dotyczyć zarówno wyboru krewnego, jak i małżonka jednego z nich. (Jeżeli rodzice nie są małżeństwem, a każde z nich ma małżonka, to nie można wykluczyć chęci wskazania ojczyma przez matkę dziecka i macochy przez ojca dziecka).

Literalna wykładnia art. 119^{1a} k.r.o. skłania do wniosku, że stanowisko rodziców w przedmiocie osoby, którą wskażą, powinno być zgodne, oraz że wskazanie jest ich uprawnieniem łącznym. Przy założeniu, że ma charakter osobisty, a jego źródłem jest stan cywilny rodzica określonego dziecka, a nie władza rodzicielska nad nim, to nie ma zastosowania art. 97 § 2 k.r.o. W przypadku sporu pomiędzy rodzicami, który nie zakończył się uzgodnieniem przez nich wspólnego kandydata do „wskazania”, nie mogłoby ono nastąpić.

Przyjęcie koncepcji wskazania, jaka zdaje się wynikać z brzmienia art. 119^{1a} k.r.o., zapewne spowodowałoby korzystanie z niej głównie w sytuacji, gdy ojcostwo dziecka nie było ustalone, bądź gdy jedno ze znanych w świetle prawa rodziców utraciło uprawnienie do dokonania wskazania.

III. Praktyka stosowania art. 119^{1a} k.r.o.

1. Ustalenia ogólne

W statystyce sądowej nie zostały wyodrębnione postępowania w przedmiocie wskazania osoby przysposabiającego.

W wykonanym w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badaniu 185 spraw o przysposobienie rozwiązywalne³⁹, w których (w wylosowanych 48 sądach rejonowych) zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne w pierwszej połowie 2019 r. i było prawomocne, nie odnotowano zastosowania art. 119^{1a} k.r.o. Zweryfikowało to pozytywnie hipotezę badawczą sformułowaną następująco: *„Wskazanie” krewnych, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o. nie występuje w praktyce, lub mają miejsce pojedyncze przypadki takiego wskazania przed złożeniem w sądzie wniosku o przysposobienie.*

W zbadanym zbiorze spraw było 86 postępowań o przysposobienie pasierbów. W żadnym nie było oświadczenia „wskazującego” przysposabiającego ojczyma (83 sprawy toczyły się z wniosku ojczymów) ani „wskazującego” macochę (3 sprawy z wniosku macoch).

Odnotowano przypadek, gdy matka dziecka, pozbawiona władzy rodzicielskiej, w piśmie z notarialnie poświadczonym podpisem oświadczyła, że pragnie aby jej siostra przysposobiła córkę oświadczającej, przebywającą w domu dziecka. Oświadczenie to nie było jednak „wskazaniem” w rozumieniu art. 119^{1a} k.r.o. zważywszy na formę, w jakiej zostało dokonane.

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zwrócił się do prezesów wszystkich sądów rejonowych w Polsce z prośbą o udzielenie informacji na temat liczby postępowań z art. 119^{1a} k.r.o. w okresie od wejścia w życie wymienionego przepisu, tzn. od 18 września 2015 r. do dnia 30 czerwca 2019 r. oraz o nadesłanie akt wszystkich spraw o przysposobienie, które toczyły się na podstawie takiego „wskazania” w okresie od dnia 1 stycznia 2018 r. do dnia 30 czerwca 2019 r. i zakończyły się orzeczeniem merytorycznym, które jest prawomocne.

Okazało się, że w absolutnej większości sądów w Polsce nie odnotowano ani jednego przypadku takiego postępowania w okresie blisko czterech lat od wejścia w życie art. 119^{1a} k.r.o. i przepisów związkowych. W 10. sądach rejonowych w Polsce takie postępowania były – od

³⁹ E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2020, dostępny na stronie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/04/IWS_Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E._Przysposobienie-rozwi%C4%85zywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych.pdf (dostęp: 18 kwietnia 2020 r.).

jednego do sześciu. Nie zawsze jednak konsekwencją złożenia oświadczenia o wskazaniu osoby przysposabiającej było postępowanie o przysposobienie z wniosku osoby wskazanej.

Była informacja o czterech postępowaniach o przysposobienie toczących się w okresie od dnia 1 stycznia 2018 r. do dnia 30 czerwca 2019 r. wskutek „wskazania” przysposabiającego w poświęconym odebraniu stosownego oświadczenia postępowaniu, z czego jedno nie było zakończone w okresie prowadzenia analizy orzecznictwa. Nadesłano akta trzech spraw spełniających wskazane wyżej kryteria. Ich opis (bez danych identyfikujących sąd i uczestników postępowania) zawiera następny punkt niniejszego opracowania.

2. Przykładowe stany faktyczne spraw, w których zastosowano art. 119^{1a} k.r.o.

Przypadek pierwszy

1. Kandydat do przysposobienia

Chłopiec urodzony 4 listopada 2018 r., zdrowy, rozwinięty zgodnie z normą wiekową. Nastąpiło uznanie ojcostwa przez partnera matki.

2. Rodzice dziecka

Rodzice nie pozostają w związku małżeńskim. Tworzą związek partnerski. Matka, licząca w dniu urodzenia dziecka 27 lat, ma wykształcenie średnie (technik ochrony środowiska). Dwudziestoseksoletni ojciec ma wykształcenie podstawowe. Oboje rodzice nadużywają alkoholu, co potwierdzają zatrzymania w Izbie Wytrzeźwień i ustalenia asystenta rodziny oraz kuratora sądowego. Nadużywają także narkotyków (kokainy) i dopalaczy. Jednakże matka twierdziła, że w okresie ciąży nie używała narkotyków, a z alkoholu spożywała piwo.

Żadne z rodziców dziecka nie pracuje. Mieszkają w jednopokojowym mieszkaniu ojca mężczyzny, który okresowo przebywa w Belgii. Ojczysty dziadek dziecka przesyła ojcu dziecka 800 zł miesięcznie przeznaczonych na pokrycie kosztów utrzymania (niezależnie od opłacania świadczeń za mieszkanie, do którego jest uprawniony, w którym przebywają rodzice dziecka).

Matka małoletniego ma dwoje dzieci z poprzedniego związku kohabitacyjnego, wychowywane w rodzinie zastępczej utworzonej przez dziadków macierzystych. Wiadomo, że nie pokrywa kosztów ich utrzymania, a kontaktuje się z dziećmi średnio 2 razy w miesiącu, odwiedzając je w rodzinie zastępczej.

3. Sytuacja dziecka w okresie poprzedzającym wyrażenie zgody na jego przysposobienie

Jeszcze przed narodzinami dziecka, gdy matka pozostawała w 8. miesiącu ciąży, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej poinformował sąd opiekuńczy o „niepokojących zgłoszeniach

środowiska sąsiedzkiego” na temat trybu życia rodziców (nadużywaniu alkoholu i narkotyków). Wywiad środowiskowy kuratora sądowego potwierdził sygnalizowany stan faktyczny. Kolejny wywiad został przeprowadzony po upływie 10.dni od urodzenia się dziecka. Kurator sugerował potrzebę „wszczęcia postępowania opiekuńczego”, zlecenie badania w Opiniodawczym Zespole Sądowych Specjalistów w celu ustalenia zdolności rodziców do sprawowania bezpośredniej pieczy nad niemowlęciem oraz niezwłocznego „ustanowienia tymczasowego nadzoru kuratora nad rodziną”.

Sąd wszczął z urzędu stosowne postępowanie, a w postanowieniu z dnia 12 grudnia 2018 r. orzekł ograniczenie władzy rodzicielskiej rodziców małoletniego przez „poddanie ich pod nadzór kuratora”.

Już 28 grudnia 2018 r. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej przesłał do sądu odpis przedstawionego prokuraturze zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przez rodziców małoletniego. Sąsiedzi rodziców dziecka poinformowali pracownika socjalnego o zaobserwowanych zachowaniach matki dziecka, która *rzuciła dzieckiem, śmiała się w chwili, gdy dziecko krztusiło się mlekiem i nie reagowała na płacz dziecka*, a także o nadużywaniu alkoholu przez rodziców dziecka. Pracownik Straży Miejskiej potwierdził, że dnia 14 grudnia 2018 r. Straż Miejska odwozła matkę dziecka do Izby Wyrzeźwień w związku z zawartością 2 promili alkoholu w wydychanym powietrzu. Dziecko pozostało pod pieczą ojca, który był wówczas trzeźwy.

Wywiad środowiskowy kuratora rodzinnego z dnia 15 stycznia 2019 r. nie wykazał symptomów zaniedbana u dziecka. Kurator stwierdził porządek w mieszkaniu, posiadanie przez rodziców odpowiedniej odzieży, pieluch, łóżeczka i wózka dla dziecka. Matka dziecka przyznała jednak, że pije piwo. Kurator odnotował obawy asystenta rodziny o bezpieczeństwo dziecka i własną obserwację, sugerującą ograniczone kompetencje matki w zakresie należytego sprawowania pieczy nad niemowlęciem.

W dniu 17 stycznia 2019 r. sąd wszczął z urzędu, na podstawie art. 570 k.p.c., postępowanie „o zmianę zarządzeń opiekuńczo-wychowawczych wydanych wobec małoletniego (imię i nazwisko) przy uczestnictwie (imiona i nazwiska rodziców dziecka)”.

Dnia 31 stycznia 2019 r. miejscowa prokuratura rejonowa poinformowała sąd o zarejestrowaniu postępowania przygotowawczego w sprawie znęcania się nad małoletnim przez matkę oraz o poczynieniu ustaleń wskazujących, iż matka może nadużywać alkoholu a oboje rodzice środków odurzających. Jednocześnie prokurator wniósł o weryfikację zarzutu o prawdopodobieństwie nienależytego wykonywania władzy rodzicielskiej i stanie zagrożenia dobra dziecka, co, w przypadku potwierdzenia, powinno spowodować wydanie odpowiedniego zarządzenia na podstawie art. 109 k.r.o., a także o powiadomienie prokuratury o terminie posiedzenia sądu, gdyby sugerowane postępowanie zostało wszczęte.

Dnia 8 lutego 2019 r. do sądu wpłynęło pismo Miejskiego Zespołu Interdyscyplinarnego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie zawierające wniosek o niezwłoczne

umieszczenie dziecka w oznaczonej rodzinie zastępczej, bowiem istnieje podejrzenie, iż małoletni mógł doznać przemocy fizycznej ze strony rodziców. Wskazywała na to obserwacja asystenta rodziny poczyniona w tymże dniu, iż niemowlę ma zasinienie na twarzy. Asystent rodziny zauważył też na stole ślady „białego proszku”, sugerując, iż mógł to być narkotyk. Z omawianego pisma wynikała także informacja, iż od 19 grudnia 2018 r. jest prowadzona „procedura Niebieskiej Karty” w związku z podejrzeniem stosowania przez matkę przemocy wobec dziecka.

W tymże dniu (8 lutego 2019 r.) w trybie zarządzenia tymczasowego sąd postanowił o umieszczeniu małoletniego we – wskazanej przez Miejski Zespół Interdyscyplinarny do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie – rodzinie zastępczej.

Kolejny wywiad środowiskowy kuratora rodzinnego został przeprowadzony u rodziców małoletniego w dniu 15 lutego 2019 r. Kurator zaobserwował sińce na twarzy matki, która przyznała, że 6 lutego nadużyła alkoholu i z tej przyczyny partner ją pobił, a następnie została umieszczona w Izbie Wytrzeźwień. Stwierdziła jednak, że nie zamierza podejmować żadnych środków prawnych związanych z pobiciem, gdyż „zasłużyła to dostała”. Przyznała, że po spożyciu większej ilości alkoholu zachowuje się bardzo agresywnie. Niemniej, nie uważa się za uzależnioną od alkoholu, więc rozważanie podjęcia leczenia odwykowego jest bezprzedmiotowe. Kurator ocenił, iż matce zupełnie nie zależy na małoletnim, natomiast ojciec dziecka deklarował swoje zainteresowanie jego losem i wyraził pragnienie, aby jego siostra mieszkająca w Belgii przejęła pieczę nad synem. Wspomniana ciotka dziecka w dniu 19 lutego 2019 r. złożyła w sądzie wniosek o ustanowienie jej rodziną zastępczą dla bratanka.

W postanowieniu z dnia 27 lutego 2019 r. sąd orzekł o pozbawieniu obojga rodziców władzy rodzicielskiej i umieszczeniu małoletniego w rodzinie zastępczej, w której on już przebywał w trybie zarządzenia tymczasowego z dnia 8 lutego 2019 r.

Sąd wszczął z urzędu postępowanie o ustanowieniu opiekuna w związku z uprawomocnieniem się orzeczenia o pozbawieniu obojga rodziców władzy rodzicielskiej. Funkcję tę sąd powierzył matce zastępczej w dniu 22 marca 2019 r.

4. Wskazanie osoby przysposabiającej

Osobą wskazaną, jako kandydat na rodzica adopcyjnego jest siostra ojca dziecka. Przedmiot sprawy został określony jako „wyrażenie zgody na przysposobienie małoletniego w przyszłości ze wskazaniem osób przysposabiających”. Na obwołucie akt nr statyczny sprawy „201a”.

Na posiedzeniu sądu „przy drzwiach zamkniętych” w dniu 27 lutego 2019 r. stawiała się o godz. 13:38 matka dziecka, opisana jako wnioskodawczyni, oraz „osoba przysposabiająca w przyszłości”, którą była siostra ojca dziecka.

W dniu składania oświadczenia „o wskazaniu” osoby przysposabiającej matka dziecka miała ograniczoną władzę rodzicielską. Tego dnia zapadło orzeczenie pozbawiające ją władzy rodzicielskiej, ale nie było ono prawomocne.

Po podaniu danych personalnych (imiona, nazwisko, imiona rodziców, data i miejsce urodzenia, stan cywilny, wykształcenie, miejsce zamieszkania – adres, rodzaj dowodu tożsamości, jego numer, data wydania, organ wydający), matka dziecka oświadczyła, że: „wyraża zgodę na przysposobienie małoletniego dziecka (dane personalne dziecka, data urodzenia, numer aktu urodzenia, dane ojca) przebywającego w pieczy zastępczej w formie zawodowej rodziny zastępczej w osobach (dane personalne rodziców zastępczych) w przyszłości ze wskazaniem osoby przysposabiającej – siostry ojca przysposabianego (dane personalne tej osoby, adres zamieszkania, nr dowodu tożsamości, stan cywilny, zawód, obywatelstwo polskie). Jednocześnie oświadcza, że jest świadoma w pełni skutków prawnych złożonego oświadczenia oraz treści art. 119^{1a} k.r.o. oraz art. 121 § 1 k.r.o.” W dalszym ciągu protokołu posiedzenia zapisano: „wskazana jako osoba przysposabiająca w przyszłości (dane personalne) oświadcza, iż wyraża zgodę na przysposobienie małoletniego (powtórzone informacje o dziecku i jego przebywaniu w pieczy zastępczej) i oświadcza, że w dniu dzisiejszym złoży wniosek. Podpis wnioskodawcy, podpis osoby wskazanej jako przysposabiająca w przyszłości, podpis Sędziego Rodzinnego”

Tego samego dnia – 17 lutego 2019 r. o godz. 13:50, ale w innym postępowaniu, pod nową sygnaturą akt, odbyło się posiedzenie sądu przy drzwiach zamkniętych w przedmiocie „wyrażenia zgody na przysposobienie małoletniego ze wskazaniem osób przysposabiających” z wniosku ojca małoletniego o wyrażenie zgody na jego przysposobienie (w aktach sprawy nie ma wniosku w formie stosownego pisma).

Zapis protokołu posiedzenia: „Wnioskodawca (dane personalne) – osobiście, podtrzymuje wniosek i podaje, że pragnie złożyć oświadczenie woli w przedmiocie wyrażenia zgody na przysposobienie małoletniego (dane personalne) w przyszłości ze wskazaniem osoby przysposabiającej. Staje wnioskodawca (dane personalne: imiona, nazwisko, imiona rodziców, data i miejsce urodzenia, stan cywilny, bez zawodu, miejsce zamieszkania – adres, rodzaj dowodu tożsamości, jego numer, data wydania, organ wydający) oświadcza, że wyraża zgodę na przysposobienie małoletniego dziecka (dane personalne dziecka, data urodzenia, numer aktu urodzenia, dane ojca) przebywającego w pieczy zastępczej w formie zawodowej rodziny zastępczej w osobach (dane personalne rodziców zastępczych) w przyszłości ze wskazaniem osoby przysposabiającej, a to: (dane personalne tej osoby, adres zamieszkania, nr dowodu tożsamości, stan cywilny, zawód, obywatelstwo polskie)”. W protokole stwierdzono, że osoba wskazana jest siostrą ojca dziecka, a wskazujący ją oświadczył, że „jest świadomy w pełni skutków prawnych złożonego oświadczenia oraz treści art. 119^{1a} k.r.o. oraz art. 121 § 1 k.r.o.”.

Osoba wskazana oświadczyła, że wyraża zgodę na przysposobienie w przyszłości dziecka, którego dotyczyło wskazanie. Protokół zawiera podpis wnioskodawcy i osoby wskazanej.

W dniu składania oświadczenia „o wskazaniu” osoby przysposabiającej ojciec dziecka miał ograniczoną władzę rodzicielską. Tego dnia zapadło orzeczenie pozbawiające go władzy rodzicielskiej, ale nie było ono prawomocne.

W aktach obu opisanych spraw nie ma odpisu aktu urodzenia dziecka ani innego dowodu potwierdzającego jego pochodzenia od ojca, ani odpisów aktów stanu cywilnego potwierdzających stosunek pokrewieństwa między dzieckiem a osobą wskazaną jako przyszła przysposabiająca.

5. Wniosek o przysposobienie przez osobę wskazaną i orzeczenie przysposobienia

Zgodnie z deklaracją osoby wskazanej, w dniu 27 lutego 2019 r. złożyła ona wraz z małżonkiem wniosek o przysposobienie niepełne małoletniego z jednoczesnym wnioskiem o określenie sposobu utrzymywania z nim styczności osobistej na terytorium Belgii. Do wniosku załączono zaświadczenia od pracodawców o zarobkach wnioskodawców (wnioskodawczyni miesięcznie netto 1247,58 euro, wnioskodawca miesięcznie netto 1800 euro), kserokopię dowodu osobistego wnioskodawcy, opinię pracodawcy o wnioskodawczyni – „list referencyjny”, zaświadczenie lekarskie o braku przeciwwskazań do przysposobienia, odpis skrócony aktu małżeństwa wnioskodawców.

Podczas rozprawy w dniu 11 marca 2019 r. wnioskodawca-mężczyzna cofnął wniosek o przysposobienie ponieważ ocenił, że nie będzie w stanie odbyć w polskim ośrodku adopcyjnym szkoleń dla kandydatów na rodziców adopcyjnych w szybkim terminie, a zależy mu, aby możliwie szybko nastąpiło przysposobienie. Nie złożył jednak oświadczenia wyrażającego zgodę na przysposobienie dziecka przez żonę, choć z okoliczności zdaje się wynikać jego pełna aprobata w tej kwestii. Sąd orzekł „na zasadzie art. 120¹ § 1 i 3 k.r.o. w trybie zarządzenia tymczasowego” sposób osobistej styczności wnioskodawczyni z dzieckiem w okresie od 22 marca do 11 kwietnia 2019 r., zezwalając wnioskodawczyni na „codzienne kontakty z małoletnim w godzinach i formach uzgodnionych z rodziną zastępczą, w tym również w miejscu pobytu wnioskodawczyni” (jak należy domniemywać – w Polsce).

W postępowaniu brał udział prokurator, popierając wniosek. Z protokołu rozprawy wynika, że „odczytano akta sprawy Opm 5/19, III Nsm 49/19, III Nsm 244/19”. Te ostatnie akta (oznaczone symbolem 208u), dotyczyły ustanowienia opieki prawnej i powierzenia funkcji opiekuna matce zastępczej, która sprawowała pieczę nad małoletnim od 11 lutego 2019 r.

Na rozprawie w dniu 11 kwietnia 2019 r. sąd orzekł przysposobienie „pełne nierozwiązywalne” małoletniego przez siostrę jego ojca.

UWAGI 1. Zgodnie z obowiązującym w dniu składania oświadczenia o wskazaniu osoby przysposabiającej § 230 ust. 2 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych z dnia 30 grudnia 2015 r.⁴⁰, w przypadku, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., do przyjęcia oświadczenia rodziców dziecka stosowało się odpowiednio przepis dotyczący rodziców, którzy wyrazili zgodę na przysposobienie dziecka bez wskazania osoby przysposabiającego lub odwołali

⁴⁰ Dz.U. poz. 2316.

taką zgodę. Oznaczało to, że rodzice swoje oświadczenia odnośnie do wskazania osoby przysposabiającej składali do protokołu i protokół zawierający ich oświadczenie w przedmiocie wskazania przysposabiającego lub zmiany decyzji w tej kwestii podpisywali.

2. Treść protokołu pozwala na konstatację, że sąd potraktował „wskazanie” jako zgodę na przysposobienie dziecka przez dokładnie określoną osobę, które ma nastąpić w przyszłości. Zalecane zastosowanie „wzorca” (czyli typowego oświadczenia o blankietowej zgodzie na przysposobienie) mogło być jedną z przyczyn użycia wyrazu „zgoda” a nie „wskazanie”, mimo iż Regulamin zaleca stosowanie tego „wzorca” odpowiednio a nie wprost. Poza brzmieniem protokołu, za tą koncepcją przemawia fakt, że w dniu złożenia oświadczeń o „wskazaniu” osoby przysposabiającej rodzicom dziecka przysługiwała ograniczona władza rodzicielska, a więc przysługiwało im uprawnienie do współdecydowania o przysposobieniu dziecka w formie zgody na przysposobienie.

3. Sąd potraktował uprawnienie do „wskazania” osoby przysposabiającej jako osobiste, indywidualne uprawnienie każdego z rodziców dziecka, o czym świadczy odebranie stosownego oświadczenia oddzielnie od każdego z nich, w ramach oddzielnych postępowań oznaczonych innymi sygnaturami (przy założeniu, że decydowały względy merytoryczne, a nie dbałość o wysoką statystykę załatwionych spraw).

4. Z istoty przyjęcia zgody „blankietowej” wynika, że dotyczy ona anonimowego dla rodzica przysposabiającego. Natomiast z istoty „wskazania” wynika, że chodzi o dokładnie określoną osobę. Regulamin, nakazując odpowiednie zastosowanie przepisu o zgodzie blankietowej do oświadczenia składanego na podstawie art. 119^{1a} k.r.o., nie sprecyzował, czy przy składaniu tego oświadczenia powinna (bądź, czy może) być obecna osoba, której dotyczy wskazanie. Kwestia ta pozostawała więc do decyzji sądu. Osoba „wskazana” była obecna podczas składania oświadczenia zarówno przez matkę, jak i przez ojca dziecka i złożyła oświadczenie o zgodzie na „bycie wskazaną”, deklarując wystąpienie do sądu o przysposobienie bratanka.

5. Sąd nie wyznaczył terminu, w jakim osoba wskazana ma złożyć wniosek o przysposobienie.

6. Osoba wskazana była tylko krewną ojca (a zarazem krewną dziecka), nie będąc krewną matki. Sąd przyjął więc rozszerzającą wykładnię sformułowania, iż osobą wskazaną „może być wyłącznie krewny rodziców dziecka”, uznając, że chodzi o osobę, która jest krewną jednego z rodziców.

7. Mąż wskazanej wnioskodawczynie nie złożył oświadczenia wyrażającego zgodę na przysposobienie dziecka przez żonę.

8. Sąd orzekł przysposobienie „pełne nierozwiązywalne” (wniosek precyzował żądanie przysposobienia jako niepełnego), co jest rażącym naruszeniem prawa. Być może uznał, że zalecenie Regulaminu sądowego odnośnie do odpowiedniego stosowania do przyjęcia oświadczenia z art. 119^{1a} k.r.o. przepisu o odebraniu „zgody blankietowej” wywołuje konieczność

orzeczenia przysposobienia nierozwiązywalnego (art. 125¹ § 1 k.r.o.). Postanowienie o przysposobieniu nie było uzasadnione i kwestia ta pozostaje w sferze domysłów.

9. Miejszem stałego („zwykłego”) pobytu wnioskodawców, obywateli polskich o polskiej narodowości, była Belgia, do której po orzeczeniu przysposobienia miało prawdopodobnie zostać przeniesione miejsce zamieszkania przysposobionego dziecka, mającego przed przysposobieniem miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej. Jedyną okolicznością wskazującą na rozważanie tej kwestii przez sąd wydaje się być stwierdzenie w postanowieniu o orzeczeniu osobistej styczności wnioskodawczyni z dzieckiem, że nastąpiło to „na zasadzie art. 120¹ § 1 i 3 k.r.o.” Powołany paragraf trzeci art. 120¹ k.r.o. dotyczy tzw. „adopcji zagranicznej”. Sąd nie rozważał celowości zastosowania w sprawie Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego⁴¹.

Przypadek drugi

1. Kandydat do przysposobienia

Chłopiec urodzony 16 grudnia 2015 r., intelektualnie rozwinięty zgodnie z normą wiekową, choć małorosły. Trwało diagnozowanie układu moczowego w związku z wielomoczem.

Nastąpiło uznanie ojcostwa. Pod bezpośrednią pieczęcią matki przez około 6 tygodni od urodzenia. Po tym czasie pod bezpośrednią pieczęcią ojca i jego partnerki (od 3 września 2016 r. – żony).

2. Rodzice dziecka

Rodzice nie pozostawali w związku małżeńskim. Matka, licząca w dniu urodzenia dziecka 29 lat, ma wykształcenie średnie (technik ekonomista). Dwudziestoośmioletni ojciec ma wykształcenie wyższe, prowadzi jednoosobowo działalność gospodarczą.

Charakter związku rodziców w okresie poczęcia dziecka nie wynika z badanych akt. Ojciec dziecka pozostawał w tym czasie (od 2012 r.) w konkubinacie z późniejszą małżonką. Oboje twierdzili, że w ich związku był wówczas kryzys związany z intensywną aktywnością zawodową kobiety.

Według twierdzeń ojca dziecka nie planowali z jego matką poczęcia, ale gdy do niego doszło, wspierał ciężarną i uczestniczył w pieczy nad dzieckiem po jego urodzeniu, gdy pozostawało z matką. Obojgu rodzicom przysługiwała władza rodzicielska.

⁴¹ Rozważania na temat stosowania w przysposobieniach rodzinnych z elementem „zagranicznym” Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 1993 r., sporządzonej w Hadze dnia 29 maja 1993 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448 ze zm.), obowiązującej Polskę od dnia 1 października 1995 r., w ujęciu praktycznym zob. L. Kuziak, *Międzynarodowe adopcje rodzinne*, „Na Wokandzie” 2016, nr 31, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-31/dobre-praktyki-2-numer-31/miedzynarodowe-adopcje-rodzinne.html> (dostęp 28.02.2020 r.).

3. Sytuacja dziecka w okresie poprzedzającym wyrażenie wskazania żony ojca, jako osoby przysposabiającej

Matka sprawowała bezpośrednią pieczę nad niemowlęciem przez około 6 tygodni od porodu. Ojciec chłopca często wówczas odwiedzał dziecko i jego matkę, w tym dwukrotnie z późniejszą żoną, a przez cały czas partnerką konkubinatu. Matka wydała im dziecko na początku lutego 2016 r., godząc się na przejęcie w pełni pieczy nad nim.

Przekazanie pełni pieczy nad dzieckiem przez jego matkę ojcu dziecka i jego partnerce nie spowodowało jakiegokolwiek ingerencji we władzę rodzicielską matki, co zapewne wynikało z faktu, iż nikt o powyższym nie poinformował sądu opiekuńczego.

Od tego czasu dziecko jest wychowywane wspólnie przez ojca i jego obecną żonę (uprzednio partnerkę) przy aktywnym udziale zarówno dziadków ojczystych jak i rodziców macochy, traktujących pasierba ich córki jak wnuka. Małżonkowie nie mają wspólnego dziecka.

4. Wskazanie osoby przysposabiającej

Osobą wskazaną, jako kandydat na rodzica adopcyjnego jest żona ojca dziecka.

W dniu 17 października 2017 r. do Wydziału Rodzinny i Nieletnich Sądu Rejonowego wpłynął wspólny wniosek rodziców dziecka ze wskazaniem małżonki ojca jako uczestniczki postępowania „w sprawie wskazania osoby przysposabiającego”. Przedmiot sprawy (zarówno na obwołucie akt – bez wskazania symbolu statystycznego – jak i w protokole posiedzenia sądu) został określony jako „wskazanie osoby przysposabiającej”.

W treści tego wniosku było zawarte (jednoznacznie sformułowane) oświadczenie o wskazaniu macochy dziecka, jako osoby przysposabiającej. Wnioskodawcy zwrócili się o wyznaczenie posiedzenia sądu „w najbliższym możliwym terminie z uwagi na planowany wyjazd wnioskodawczyni [matki dziecka] za granicę oraz dłuższy tam pobyt”.

Wniosek zawierał uzasadnienie, w którym opisano stan faktyczny oraz wskazano na okoliczności uprawdopodobniające czynną zdolność do przysposobienia dziecka osoby wskazanej. Na potwierdzenie powyższego do wniosku załączono pełne odpisy aktu urodzenia dziecka oraz aktu małżeństwa ojca dziecka z osobą wskazaną jako przysposabiająca, umowę o pracę osoby wskazanej, zaświadczenie o jej zarobkach oraz akt notarialny dokumentujący nabycie określonego prawa majątkowego.

Sąd wyznaczył dla rozpoznania wniosku rozprawę w składzie jednoosobowym na dzień 5 marca 2018 r. Wskutek wniosku ojca dziecka z dnia 27 grudnia 2017 r. o przyspieszenie rozpoznania wniosku – posiedzenie sądu odbyło się 5 lutego 2018 r. Na tym posiedzeniu sądu (według protokołu – jawnym) macocha dziecka, która miała zostać wskazana jako przyszła przysposabiająca, była obecna wraz ze swoim pełnomocnikiem-adwokatem.

W protokole posiedzenia jawnego z dnia 5 lutego 2018 r. znajduje się następujący zapis: „Wnioskodawczyni oświadcza, że chciałaby się zrzec praw i aby [imię i nazwisko macochy dziecka] przysposobiła małoletnią [zapis protokołu – dziecko, którego dotyczy postępowanie jest chłopcem], chodzi o przysposobienie pełne. Wnioskodawca wyraża zgodę na zrzeczenie się

praw [imię i nazwisko matki dziecka] i przysposobienie pełne małoletniego przez [imię i nazwisko macochy dziecka]”.

Sąd postanowił odmówić udziału w sprawie w charakterze uczestniczki postępowania żonie ojca dziecka. Po opuszczeniu sali przez macochę dziecka i jej pełnomocnika matka dziecka (wnioskodawczyni) oświadczyła: „iż jej decyzja jest przemyślana, nikt nie wpływał na jej decyzję”, po czym sporządzono załącznik do protokołu rozprawy o następującym brzmieniu:

„Oświadczenie. XY [Imię i nazwisko matki dziecka] córka J. i M. urodzona [data i miejsce urodzenia], legitymująca się dowodem osobistym o numerze [...] oświadcza: Wyrażam zgodę na przysposobienie pełne syna [imię i nazwisko, data i miejsce urodzenia dziecka], dla którego akt urodzenia został sporządzony w USC [...] za numerem [...] w dniu [...] w przyszłości przez [imię i nazwisko macochy dziecka]. Podpis oświadczającej [określony jako czytelny]”.

5. Wniosek o przysposobienie przez osobę wskazaną i orzeczenie przysposobienia

Dnia 22 lutego 2018 r. (po upływie 17 dni od złożenia zacytowanego wyżej oświadczenia przez matkę dziecka) wpłynął wniosek macochy dziecka, reprezentowanej przez pełnomocnika-adwokata, o przysposobienie pasierba.

Jednym z załączników do wniosku o przysposobienie był „wyciąg z protokołu rozprawy” z dnia 5 lutego 2018 r., w którym jest zamieszczone oświadczenie matki dziecka zawierające „zgodę na przysposobienie pełne syna w przyszłości” przez wnioskodawczynię. Pozostałe załączniki były takie same, jak przedstawione przy wniosku rodziców dziecka w omówionym postępowaniu „o wskazanie osoby przysposabiającej”.

Sąd zlecił zawodowemu kuratorowi rodzinnemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego „dotyczącego sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletniego w trybie art. 570¹ k.p.c.”, a ośrodkowi adopcyjnemu (publicznemu) sporządzenie „opinii kwalifikacyjnej”.

W aktach sprawy znajduje się „Opinia kwalifikacyjna” oznaczona symbolem zawierającym numer, literę „k” oraz oznaczenie roku, w którym została wydana⁴², zawierająca stwierdzenie, że ośrodek adopcyjny w określonym dniu (13 lipca 2018 r.) zakwalifikował opisaną osobę (dane personalne), jako „kandydatkę na rodzica adopcyjnego dla określonego dziecka (którego dane personalne zostały wymienione)”. Poniżej wskazano, iż kwalifikacji dokonano na podstawie analizy (1) informacji o kandydatce, o których mowa w art. 161 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, (2) opinii Wojewódzkiego Ośrodka Adopcyjnego (adres ośrodka) o kwalifikacjach osobistych kandydatki do przysposobienia wymienionego dziecka, sporządzonej na zlecenie określonego sądu, (3) wywiadu adopcyjnego sporządzonego w miejscu zamieszkania kandydatki i małoletniego.

⁴² „38-k/2018”.

Wymieniona w pkt 2 opinia oraz wypełniony „kwestionariusz wywiadu adopcyjnego”⁴³ zostały dołączone do opinii kwalifikacyjnej.

W postępowaniu uczestniczyli oboje rodzice małoletniego i podtrzymali swoją aprobatę dla przysposobienia. Matka dziecka poinformowała, iż planuje kilkuletni pobyt i pracę za granicą.

Sąd w dniu 18 lipca 2018 r. orzekł przysposobienie pełne małoletniego pasierba przez macochę i nakazał sporządzenie nowego aktu urodzenia dziecka. W pierwszym punkcie sentencji postanowienia orzekającego przysposobienie znajduje się stwierdzenie, iż matka dziecka „oświadczeniem złożonym przed tutejszym Sądem w dniu 5 lutego 2018 r. wyraziła zgodę na przysposobienie pełne syna [...] przez żonę ojca małoletniego [...]”.

UWAGI 1. Oboje rodzice dziecka we wspólnym wniosku wyrazili wolę wskazania uzgodnionej kandydatki na przysposabiającą – małżonki ojca dziecka. Na tym etapie swoich działań dostosowali się więc do brzmienia art. 119^{1a} k.r.o. Stosowne oświadczenie, zamieszczone w protokole z jego przyjęcia, złożyła tylko matka dziecka, nadając mu formę zgody na przysposobienie pełne syna przez określoną kobietę bez zaznaczenia, że jest ona żoną ojca dziecka.

2. Z treści protokołu wynika, co nie znajduje podstawy prawnej, deklaracja matki o woli „zrzeczenia się praw” do dziecka oraz oświadczenie ojca dziecka, że on wyraża zgodę na owo „zrzeczenie się praw”, mimo że nie są to jego prawa, a konstrukcja zrzeczenia się praw do dziecka nie występuje.

3. Ojciec oświadczył przed sądem, co odnotowano w protokole posiedzenia, że wyraża zgodę na przysposobienie swojego dziecka przez żonę, ale w kontekście zgody na stanowisko wypowiedziane przez matkę dziecka. Nie odebrano jednak od niego oświadczenia o wskazaniu/zgodzie do protokołu, który powinien podpisać.

Przypadek trzeci

1. Kandydat do przysposobienia

Dziewczynka urodzona 6 marca 2018 r., przez niezamężną matkę. Nastąpiło uznanie ojcostwa. Rozwój zgodnie z normą wiekową, zadowalający stan zdrowia. Matka nigdy nie sprawowała pieczy nad córką.

2. Rodzice dziecka

Matka, liczyła w dniu urodzenia dziecka 21 lat, była rozwiedziona i wychowywała samotnie dwoje małoletnich dzieci. W aktach nie było informacji o wykształceniu i źródłach jej

⁴³ Wzór kwestionariusza stanowi załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 sierpnia 2015 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru karty dziecka, w tym metryki prowadzenia sprawy (Dz.U. poz. 1303).

utrzymania. Ojciec dziecka, starszy od jego matki o 14 lat, żonaty, w aktualnym małżeństwie był bezdzietny. Ma kilkunastoletniego syna z wcześniejszego małżeństwa rozwiązanego przez rozwód. Nie sprawował nad tym dzieckiem bezpośredniej pieczy od orzeczenia rozvodu z jego matką. Ma wykształcenie zawodowe. W czasie urodzenia dziecka bezrobotny, w okresie rekonwalescencji po zabiegu ortopedycznym, na utrzymaniu żony.

Rodzice nie pozostawali w małżeństwie ani w związku kohabitacyjnym. Prawdopodobnie poznali się około trzech lat przed poczęciem dziecka za pośrednictwem internetu. Widzieli się wówczas kilkakrotnie „na mieście”, a spotkania miały charakter koleżeński. Wkrótce po ich poznaniu się późniejszy ojciec zawarł swój drugi związek małżeński, w którym nadal pozostaje. Po dwóch latach późniejsi rodzice spotkali się przypadkowo podczas wesela, na którym matka była gościem, zaś ojciec pracował jako członek zespołu muzycznego. Według ich twierdzeń doszło wówczas do poczęcia dziecka, choć matka nie poinformowała o ciąży, gdy ustaliła ten stan, a dopiero po porodzie. Od uznania ojcostwa w dniu 28 marca 2018 r. obojgu rodzicom przysługiwała władza rodzicielska.

3. Sytuacja dziecka w okresie poprzedzającym wyrażenie wskazania żony ojca, jako osoby przysposabiającej

Matka ukrywała ciążę przed rodziną. Urodziła dziecko w miejscu odległym od stałego miejsca zamieszkania i miejsca zamieszkania rodziny. Po porodzie pozostawiła dziecko w szpitalu położniczym, składając w dniu porodu oświadczenie o następującej treści: „Zrzekam się władzy rodzicielskiej. Proszę o kierowanie wszelkiej korespondencji na adres [...], gdyż w miejscu mojego zamieszkania moja rodzina nic nie wie o tym, że byłam w ciąży i nie chcę żeby to wyszło na jaw”.

W aktach znajduje się kserokopia „podania” matki o zapewnienie dziecku pieczy zastępczej, mającego postać wypełnionego przez nią odręcznie formularza, przygotowanego przez Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, zawierającego pieczęć określonego ośrodka. Podanie zostało wypełnione nazajutrz po urodzeniu dziecka, prawdopodobnie w szpitalu położniczym. Nie ma na nim podpisu „pracownika odbierającego oświadczenie”.

Poza stanem cywilnym matki i jej danymi osobowymi i adresowymi oraz wskazanymi do kontaktu (adres poczty elektronicznej, numer telefonu) owo podanie zawiera treść następującą: „Zwracam się o umieszczenie dziecka (dane dziecka) urodzonego w dniu [...] w Interwencyjnym Ośrodku Preadopcyjnym w Otwocku, ul Batorego 44, bądź w rodzinnej pieczy zastępczej w miejscu wskazanym przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie⁴⁴ na okres uregulowania jego sytuacji prawnej. Nie mam warunków do sprawowania opieki nad dzieckiem ze względu na (miejsce do wskazania przyczyny – w danym przypadku wpisano „warunki finansowe”) Deklaruję chęć współpracy z ośrodkiem (nazwa, adres określonego ośrodka TPD) w celu ustalenia sytuacji opiekuńczej mojego dziecka. Rozważam przekazanie

⁴⁴ Dalej: PCPR.

mojego dziecka do adopcji za pośrednictwem w/w Ośrodka. Zostałam poinformowana, że zgodnie z obowiązującym prawem: 1. mam 6 tygodni na podjęcie decyzji o samodzielnym sprawowaniu opieki nad dzieckiem lub powierzenie go do adopcji poprzez wyrażenie przed Sądem zgody na przysposobienie w przyszłości przez nieznaną mi rodzinę; 2. mam prawo do uczestniczenia w posiedzeniach dotyczących oceny sytuacji mojego dziecka umieszczonego w rodzinnej pieczy zastępczej. Proszę o wpisanie w akcie urodzenia następujących danych: imię dziecka, imię ojca dziecka”.

PCPR wskazał określone osoby prowadzące rodzinny dom dziecka w tej samej miejscowości co szpital położniczy, w którym urodziła się dziewczynka i szpital wydał dziecko tym osobom. Matka nie kontaktowała się z córką.

Zgodnie z wyjaśnieniami ojca, po upływie około dwóch tygodni od urodzenia córki jej matka poinformowała domniemanego ojca, że urodziła „jego dziecko” i zapytała, czy chciałby je wychować, czy też dziecko ma pozostać w pieczy zastępczej. Ojciec w porozumieniu z żoną wyraził gotowość przejęcia pieczy nad dzieckiem i stawiał się niezwłocznie w rodzinnym domu dziecka, żądając wydania córki. Spotkał się z odmową, bowiem nie miał statusu prawnego ojca.

Za zgodą matki dziecka ojciec uznał ojcostwo w dniu 28 marca 2018 r. i tego samego dnia wraz z nią stawiał się w ośrodku adopcyjnym, z którym współpracę zadeklarowała matka dziewczynki. Kobieta poinformowała pracowników ośrodka adopcyjnego, iż planuje wraz z mężczyzną, który uznał ojcostwo, osobiście wychowywać córkę oraz złożyła kolejne pisemne, własnoręczne oświadczenie potwierdzające tę deklarację, prosząc w nim o „wycofanie oświadczenia złożonego w szpitalu «o zrzeczeniu się praw rodzicielskich i umieszczeniu małoletniej w pieczy zastępczej»”.

W dniu 4 kwietnia 2018 r. ojciec dziewczynki, zaznaczając iż jest jej przedstawicielem ustawowym, zwrócił się do Ośrodka Adopcyjnego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci prowadzącego sprawę dziecka z pisemnym wnioskiem „o wydanie małoletniego dziecka”. W jego uzasadnieniu zawarte było „żądanie natychmiastowego wydania córki” oraz informacja o niezwłocznym zawiadomieniu sądu opiekuńczego oraz „organów państwa”, o ile miałyby miejsce „czynienie przeszkód w wydaniu dziecka”.

Przekazanie przez rodzinny dom dziecka pieczy nad dzieckiem jego ojcu nastąpiło w dniu 6 kwietnia 2018 r. (W późniejszym postępowaniu o przysposobienie ojciec i jego żona twierdzili, że w chwili wydania dziewczynka miała rany odleżynowe na pośladkach oraz robiła wrażenie „wygłodzonej”).

Tego samego dnia do sądu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania ojca małoletniej wpłynęło pismo ośrodka adopcyjnego „o wgląd w sytuację opiekuńczo-wychowawczą małoletniej”⁴⁵. W jego uzasadnieniu, oprócz przedstawienia dotychczasowej historii dziewczynki, znalazły się deklaracje jej matki co do zamiaru zamieszkania z ojcem dziecka, a także opis

⁴⁵ Sprawę zarejestrowano w repertorium Nmo.

zachowania ojca w trakcie spotkania w ośrodku adopcyjnym, podczas którego: „Ojciec był pobudzony emocjonalnie, co było widoczne w jego postawie ciała, podniesionym tonie głosu. Skracał dystans fizyczny z rozmawiającą z nim pracownicą ośrodka. W rozmowie prezentował postawę roszczeniową, był nastawiony negatywistycznie wobec pracowników ośrodka. [...] Domagał się możliwości odebrania dziecka jeszcze tego samego dnia [...]”

Wśród załączników do tego wniosku ośrodek adopcyjny przedstawił pismo Ośrodka Pomocy Społecznej z miejscowości, w której mieszka ojciec dziewczynki, będące odpowiedzią na informację o sprawie przesłanej przez ośrodek adopcyjny. Z pisma tego, sporządzonego w dniu 10 kwietnia 2018 r., wynikało, że małoletnia jest pod bezpośrednią pieczę ojca i jego żony, która pragnie przysposobić pasierbicę. OPS jednocześnie informował o dobrych warunkach mieszkaniowych i pełnym zabezpieczeniu wszelkich potrzeb dziecka.

Sąd zarządził przeprowadzenie przez zawodowego kuratora rodzinnego wywiadu środowiskowego, który potwierdził ustalenia OPS i ocenił, że wszelkie potrzeby „emocjonalne i fizyczne” dziecka są w pełni zaspokajane, a od ojca małoletniej i jego żony „emanuje radość i zadowolenie, są szczęśliwi z powodu obecności małego dziecka w domu”. W konsekwencji sąd stwierdził brak podstaw do wszczęcia postępowania opiekuńczego z urzędu.

Od dnia 6 kwietnia 2018 r. dziewczynka jest wychowywana wspólnie przez ojca i jego obecną żonę. Matka małoletniej sporadycznie pytała telefonicznie o stan dziecka i jego rozwój. Wbrew deklaracji złożonej w ośrodku adopcyjnym, nie miała zamiaru ani nawiązywać konkubinatu z ojcem dziecka, ani współuczestniczyć w jakiejkolwiek formie w bezpośredniej pieczy nad córką. W czasie pracy żony ojciec dziecka (niepracujący) osobiście zajmuje się dzieckiem, korzystając z pomocy swoich rodziców. Po powrocie z pracy żona przejmuje obowiązki „głównego opiekuna”. Małżonkowie nie mają wspólnego dziecka i prawdopodobnie nie będą go mieli w przyszłości w związku chorobą nowotworową, którą przebyła żona.

4. Wskazanie osoby przysposabiającej

Osobą wskazaną, jako kandydat na rodzica adopcyjnego jest żona ojca dziecka. Takiego „wskazania” dokonała tylko matka dziewczynki. Stosownego oświadczenia o analogicznej treści nie złożył natomiast jej ojciec.

W dniu 22 maja 2018 r. do Wydziału Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego wpłynął wniosek matki, mający formę wydruku komputerowego, zatytułowany „o odebranie oświadczenia o zgodzie na przysposobienie dziecka” o brzmieniu: „[d]ziałając w imieniu własnym, jako matka biologiczna małoletniej [...] niniejszym wnoszę o odebranie ode mnie oświadczenia o zrzeczeniu się władzy rodzicielskiej nad małoletnią [...] oraz o wyrażeniu zgody na przysposobienie małoletniej przez XY, tj. małżonkę ojca małoletniej [...]”. W uzasadnieniu wniosku znalazła się informacja, że macocha dziecka „wyraziła pragnienie przysposobienia”.

Jednocześnie złożone zostało odręcznie sporządzone „Oświadczenie” z datą 18 kwietnia 2018 r., w którym nie ma mowy „o zrzeczeniu się” władzy rodzicielskiej a jedynie o zgodzie

na przysposobienie ze stwierdzeniem: „Jednocześnie wskazuję jako osobę przysposabiającą (dane osobowe), która jest małżonką biologicznego ojca dziecka [...]”.

W dniu 26 czerwca 2018 r. odbyło się „posiedzenie jawne” sądu w składzie jednoosobowym w sprawie „o wyrażenie zgody na przysposobienie małoletniego ze wskazania osoby przysposabiającej”.

Zgodnie z treścią protokołu, matka wniosła „o odebranie od niej oświadczenia o zrzeczeniu się praw rodzicielskich wobec córki na rzecz wskazanej osoby”. Uczestnik postępowania (ojciec dziecka) oświadczył, że „przyłącza się do wniosku”. Uczestniczka postępowania (żona ojca) oświadczyła, że „wyraża zgodę na wskazanie jej jako osoby przysposabiającej”. Sąd pouczył obecnych o treści przepisów o zgodzie na przysposobienie (zapewne pomyłkowo wskazano, że wymienione artykuły – 119^{1a}, 119², 120 – to przepisy k.p.c.) oraz postanowił dopuścić dowód z akt sprawy z wniosku żony ojca o przysposobienie pasierbicy, który wpłynął do sądu dnia 29 maja 2018 r., a więc po wpływie do sądu, w dniu 22 maja 2018 r., wniosku matki o odebranie od niej oświadczenia o wskazaniu przysposabiającej. Małżonkowie w swoich oświadczeniach potwierdzili, że pozostają w ważnym związku małżeńskim.

5. Wniosek o przysposobienie przez osobę wskazaną i orzeczenie przysposobienia

Dnia 29 maja 2018 r. wpłynął do sądu wniosek macochy dziecka, reprezentowanej przez pełnomocnika-adwokata, o przysposobienie pasierbicy. Matka dziecka nie była obecna na żadnym posiedzeniu sądu. W postępowaniu brał aktywny udział prokurator.

Sąd zlecił zawodowemu kuratorowi rodzinnemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, a także, między innymi, dopuścił dowód z opinii sądowo-psychologicznej biegłego sądowego psychologa na okoliczność: „cech osobowości i predyspozycji wychowawczych wnioskodawczynie, więzi emocjonalnych łączących ją z małoletnią, postawy i motywacji oraz gotowości do pełnienia funkcji rodzica adopcyjnego wobec małoletniej”. Badana była wnioskodawczynie, ojciec dziecka i dziecko (w dniu badania liczące 10 miesięcy)⁴⁶.

Sąd w dniu 19 marca 2019 r. orzekł przysposobienie pełne małoletniej pasierbicy przez macochę i nakazał sporządzenie nowego aktu urodzenia dziecka. W pierwszym punkcie sentencji postanowienia orzekającego przysposobienie znajduje się stwierdzenie, iż matka dziecka „zrzekła się praw rodzicielskich do małoletniej, wskazując osobę przysposabiającą

⁴⁶ Biegły podał, że zastosowanymi metodami badawczymi były analiza akt sprawy o przysposobienie, sprawy o wyrażenie zgody na przysposobienie i wskazanie osoby przysposabiającej oraz sprawy „o wyjaśnienie sytuacji małoletniego”, zakończonej odmową wszczęcia postępowania z urzędu, wywiad oraz psychologiczne rozmowy kierowane, badanie psychologiczne i obserwacja kliniczna małoletniej pod kątem rozwoju psychofizycznego, obserwacja badanych we wzajemnych interakcjach, analiza dokumentacji medycznej dotyczącej wnioskodawczynie. Zastosowane też zostały metody testowe i kwestionariuszowe w badaniu wnioskodawczynie: Inwentarz Osobowości NEO-FFI, Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych – CISS, test zdań niedokończonych R. Rottera w adaptacji A. Jaworowskiej i innych, Inwentarz Stanu i Cechy Lęku – STAI, Skala Postaw Rodzicielskich M. Plopy, Wielowymiarowy Kwestionariusz do Pomiaru Depresji – KPD, Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności-GSES.

w dniu 26 czerwca 2018 r. w sprawie (syg. akt), wnioskodawczynię [...], która pozostaje w ważnym związku małżeńskim zawartym w dniu [...] z ojcem dziecka [...].”

UWAGI 1. Formuła oświadczenia potwierdza używanie nawet w protokole sądowym, na którego treść ma zwykle wpływ przewodniczący składu orzekającego (nie rzadko dyktując, co ma być zapisane), sformułowań rażąco odbiegających od stanu prawnego. W omawianym przypadku było to oświadczenie „o zrzeczeniu się praw rodzicielskich wobec córki na rzecz wskazanej osoby”.

2. Sąd przyjął oświadczenie w oddzielnym postępowaniu, mimo że macocha dziecka złożyła wniosek o przysposobienie cztery tygodnie wcześniej. W postępowaniu o przysposobienie nie uczestniczyła matka dziecka. Może to wskazywać na traktowanie oświadczenia złożonego przez matkę, jako równoznacznego z wyrażeniem zgody na przysposobienie, które nie musi być ponowione w postępowaniu o przysposobienie.

3. Uwagi podsumowujące

1. Z informacji sądów o stosowaniu art. 119^{1A} k.r.o. w okresie od jego wejścia w życie, tzn. od 18 września 2015 r. do dnia 30 czerwca 2019 r., wynika, że zdarzają się przypadki odbierania oświadczeń o wskazaniu osoby przysposabiającej, ale ma to miejsce **sporadycznie i nie zawsze powoduje złożenie wniosku o przysposobienie przez osobę wskazaną**. Wśród zbadanych spraw z pierwszej połowy 2019 r. nie było ani jednego przypadku, o którym mowa w 119^{1A} k.r.o., choć w sprawach dotyczących przysposobienia pasierbów (46,5%) norma ta mogła być zastosowana.
2. Badanie orzecznictwa w sprawach o przysposobienie rozwiązywalne z pierwszego półrocza 2019 r. wykazało, że w zbadanym zbiorze akt **dobór stron przez ośrodek adopcyjny nastąpił w 97,5% spraw, w których to powinno nastąpić**⁴⁷. Z poczynionych ustaleń wynikało, iż w zbadanych sprawach uprawnienie do współdecydowania

⁴⁷ W sprawach, w których wskutek orzeczenia przysposobienia dzieci zostały przemieszczone z Polski za granicę, dobór stron nastąpił zgodnie z przepisami ustawy o wspieraniu rodzin i systemie pieczy zastępczej oraz Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. W pełni zrealizowano rządową instrukcję postępowania, sformułowaną w lutym 2017 r. przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Rada Ministrów na początku 2017 r. podjęła decyzję o istotnym ograniczeniu wydawania zgód w zakresie procedury adopcji międzynarodowej. Było to związane z ujawnieniem przypadków naruszenia dobra przysposobionych dzieci po ich przemieszczeniu za granicę, a także wynikało ze zmian w ogólnej sytuacji gospodarczo-społecznej w Polsce. Badanie wykazało, że na 185 spraw o przysposobienie były tylko trzy sprawy (1,6%), w których wskutek orzeczenia przysposobienia dzieci zostały przemieszczone z Polski za granicę. Przysposobione zostały w nich dzieci, które pozostawały w pieczy instytucjonalnej. W dwóch z trzech spraw wnioskodawcami byli małżonkowie będący obywatelami polskimi o polskiej narodowości. W jednej z tych spraw przysposobienie miało charakter wewnątrzrodzinny. W sprawie, w której wnioskodawcy mieszkający w USA nie byli obywatelami polskimi, ani nie mieli narodowości polskiej, wskutek przysposobienia nastąpiło połączenie rodzeństwa.

o przysposobieniu przysługiwało w 97. przypadkach (52,4%) opiekunom dzieci, które nie pozostawały pod władzą rodzicielską choćby jednego z rodziców. W pięciu sprawach (2,7%) uprawnionymi do wyrażenia zgody na przysposobienie dzieci byli oboje ich rodzice, w 79. sprawach (42,7%) to uprawnienie przysługiwało wyłącznie matkom (a nie przysługiwało ojcom). Tylko ojciec mógł wyrazić zgodę na przysposobienie dzieci w trzech sprawach (1,6%). W jednej sprawie (0,5%) uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie przysługiwało łącznie rodzicowi i opiekunowi dziecka. **Najczęściej rodzice (bądź jedno z rodziców), którzy byli uprawnieni do wyrażenia zgody na przysposobienie dziecka, wyrazili zgodę na przysposobienie przez aktualnego małżonka.** Przysposobienia pasierbów stanowiły 46,5% zbadanych spraw.

3. W nielicznych sprawach, które nadesłano do badania z okresu od dnia 1 stycznia 2018 r. do dnia 30 czerwca 2019 r., wynikało, że występuje rozbieżność co do traktowania osoby wskazanej jako uczestnika postępowania o złożenie oświadczenia w przedmiocie wskazania osoby przysposabiającej. Wystąpiła też zróżnicowana ocena skutków „wskazania”. Liczba spraw była na tyle niewielka, że nie upoważnia do formułowania uogólnionych ocen co do praktyki sądowej.

IV. Wnioski

Przedstawione uwagi uzasadniają wniosek, że unormowanie „wskazania przysposabiającego przez rodziców” (art. 119^{1a} k.r.o.) nie spełniło przypisanego mu przez twórców celu. Nieliczne przypadki stosowania tego przepisu, traktowanego jako wprowadzającego nową (a właściwie funkcjonującą już wcześniej choć nie uregulowaną) instytucję w obrębie ustawowego unormowania przysposobienia, przemawiają za tezą, iż jego **wprowadzenie było zbędne**. Konstatacja ta nie przesądza, czy tak będzie w całym okresie obowiązywania art. 119^{1a} k.r.o. Nie można wykluczyć zmiany praktyki ani przypisania przez nią nowego rozumienia obowiązującym przepisom.

Celowe wydaje się podjęcie próby wyjaśnienia przyczyn wprowadzenia nietrafnego rozwiązania ustawowego z nadzieją, że to pomoże uniknąć podobnych zdarzeń w przyszłości.

Zrozumienie treści i zakresu pojęć, jakich się używa, jest kluczowe dla opisu stanu faktycznego i prawnego, który jest oceniany i którego zmianę się planuje. Tymczasem wydaje się, iż istotną rolę odgrywało „wykreowanie” przeświadczenia, że skoro stan prawny przewiduje możliwość wyrażenia przez rodziców zgody na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego (orzekane z uwzględnieniem tak wyrażonej zgody na przysposobienie nazywano bez żadnej podstawy prawnej „adopcją bez wskazania”), to automatycznie, „równolegle” musi występować jej przeciwieństwo, czyli „adopcja ze wskazaniem”.

Zgodnie z przedstawianym, domniemywanym, tokiem rozumowania zwolenników nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „adopcja ze wskazaniem” to wyrażenie przez rodziców zgody na przysposobienie dziecka **w przyszłości ze wskazaniem osoby przysposabiającego**, z tym że ta sytuacja nie była opisana w ustawie. Postrzegano to jako lukę polegającą na tym, że zgoda na przysposobienie dziecka w przyszłości ze wskazaniem osoby przysposabiającego nie była wyrażana przed jakimkolwiek organem państwowym. Przybierała formę obietnicy składanej przez rodziców (bezpośrednio bądź przez nielegalnego pośrednika adopcyjnego) osobie pragnącej przysposobić konkretne dziecko, że rodzice powtórzą ją przed sądem.

Takie ujęcie, charakterystyczne zwłaszcza dla poglądów pracowników ośrodków adopcyjnych (co można zrozumieć i „usprawiedliwić”, zważywszy, że są to głównie specjaliści z zakresu psychologii i pedagogiki a nie prawa) było ściśle związane ze sposobem doboru

stron przysposobienia – przez ośrodek adopcyjny („adopcja bez wskazania”) bądź przez zainteresowane osoby, które dowiadywały się o sobie wzajemnie, gdy były dla siebie „obce”, w różny sposób (np. przez nieformalnych pośredników, przez ogłoszenia prasowe, a w czasach współczesnych przez internet).

Domniemywać można, że zniknęło z uwagi pracowników ośrodków adopcyjnych (skoncentrowanych na ich głównym zadaniu czyli doborze odpowiednich rodziców adopcyjnych dla dziecka), iż wedle stanu prawnego w zgodzie „bez wskazania” najważniejszym elementem nie jest brak „wskazania” przysposabiającego (blankietowość decyzji) ale zgoda rodziców, jako przesłanka orzeczenia przysposobienia wyrażona w sposób nietypowy, bo: po pierwsze, „blankietowa” („anonimowa”), po drugie, wyrażona poza postępowaniem w sprawie o przysposobienie. Ta nietyпова, wyjątkowa przez swoją „blankietowość” forma zgody została unormowana w ustawie z dnia 19 grudnia 1975 r.⁴⁸, po ponad 10. latach od wejścia w życie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w celu wzmocnienia tajemnicy przysposobienia i (wówczas) bez jakiegokolwiek powiązania ustawowego ze sposobem wyszukania dla dziecka odpowiednich rodziców adopcyjnych.

Z punktu widzenia, który powinien być oczywisty dla prawników, nie zachodziła jakakolwiek potrzeba ustawowego normowania zgody „ze wskazaniem”, bowiem zgoda rodziców na przysposobienie przez dokładnie określonego przysposabiającego – wnioskodawcę w sprawie o przysposobienie – była i jest precyzyjnie unormowana w art. 119 k.r.o.⁴⁹, co zapewne doceniono, bo do tego przepisu nie wprowadzono zmian. Mimo, że na powyższe zwracano uwagę w opiniach o projekcie ustawy, krytykę zignorowano.

Przyczyną porażki nowelizacji, wyrażającej się w zaledwie „śladowym” jej stosowaniu, było, między innymi, nieuwzględnienie zarówno ustaleń statystycznych, jak i badania praktyki orzeczniczej sądów powszechnych.

Z badania przysposobień rozwiązywalnych (nie uwzględniającego przysposobienia pasierbów) z ostatniego kwartału 2013 r. wynikało w szczególności, że podmiotem uprawnionym do wyrażenia zgody na przysposobienie w 98% zbadanych spraw był opiekun dziecka, a nie jego rodzice. W konsekwencji więc przyjęte przez autorów projektu nowelizacji założenie, że „legalizacja” licznych przypadków niezgodnego z prawem doboru stron przysposobienia (w tym mającego postać handlu dziećmi) następuje wskutek orzeczenia przysposobienia za zgodą rodziców, nie potwierdziło się, skoro rodzice bardzo rzadko współdecydowali o możliwości orzeczenia przysposobienia, realizując uprawnienie do wyrażania na nie zgody.

Nowe unormowanie jest stosowane bardzo rzadko. Być może odegrałoby pewną rolę, gdyby wskazanie osoby przysposabiającej było traktowane jako osobiste uprawnienie każdego ze

⁴⁸ Ustawa o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 45, poz. 234), obowiązująca od 1 marca 1976 r.

⁴⁹ Uprzednio, w Kodeksie rodzinnym – ustawie z dnia 27 czerwca 1950 r. (Dz.U. Nr 34, poz. 308) wymagana była zgoda „ustawowego przedstawiciela osoby, która ma być przysposobiona” – art. 67 § 2 k.r., czyli w sytuacjach typowych rodziców.

znanych rodziców, który ma zdolność do świadomego skorzystania z niego, niezależnie od tego, czy rodzicowi przysługuje władza rodzicielska, i niezależnie od uprawnienia do wyrażenia zgody na przysposobienie. Wzmacniałoby prawo dziecka do wychowania w ramach rodziny pochodzenia, a zarazem prawo krewnych i powinowatych dziecka do ubiegania się o przysposobienie go.

O ile art. 119^{1a} k.r.o. miałby nadal obowiązywać, co nie wydaje się konieczne, celowe byłyby pewne jego korekty.

- Jednoznacznie należałoby sprecyzować, że „wskazanie” osoby przysposabiającej może nastąpić tylko **przed** wpływem do sądu wniosku o przysposobienie określonego dziecka. Jeżeli bowiem stosowny wniosek wpłynął do sądu, to formą akceptacji bądź dyskwalifikacji wnioskodawcy jest zgoda rodzica na przysposobienie bądź odmowa zgody.
- Uprawnienie do wskazania przyszłego przysposabiającego powinno przysługiwać **każdemu z rodziców**, niezależnie od stanowiska drugiego z nich, choć powinno być też możliwe (i pożądane) dokonanie wspólnego wskazania, gdyby rodzice zgodnie ustalili, że dobro dziecka przemawia za przysposobieniem go przez określoną osobę. Jeżeli jeden z rodziców nie akceptowałby osoby wskazanej, a ona złożyłaby wniosek o przysposobienie, swoje stanowisko wyrażałby w formie odmowy zgody na przysposobienie.
- Należałoby rozważyć rezygnację z właściwości przemiennej sądu do przyjęcia oświadczenia rodzica o wskazaniu i przyjąć, że zawsze jest to sąd właściwy dla osoby mającej być przysposobioną. Pozwoliłoby to uniknąć „równoległego” wskazywania oddzielnie przez matkę i ojca różnych kandydatów na rodziców adopcyjnych przed różnymi sądami.
- Wydaje się, że pożądane byłoby doprecyzowanie, że każde z rodziców może wskazać jako osobę przysposabiającą **krewnego dziecka**, bo taka osoba jest zawsze także krewnym jednego z rodziców.
- Wątpliwości budzi wskazywanie małżonka jednego z rodziców dziecka, gdyż wystarczającą akceptacją dla takiego przysposobienia wydaje się zgoda rodziców. Praktyka potwierdziła tę tezę.

Bibliografia

Literatura

1. Gajda J., „Adopcja ze wskazaniem” w świetle art. 119^{1a} kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Metryka” 2016, nr 1.
2. Gajda J., Komentarz do art. 119^{1a} k.r.o. [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
3. Haak H. i Haak-Trzuskawska A., Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie), Warszawa 2019.
4. Holewińska-Łapińska E., Zrzeczenie się dziecka, „Jurysta” 1993, nr 3.
5. Holewińska-Łapińska E., „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998.
6. Holewińska-Łapińska E. [w:] System Prawa Prywatnego, t. 12, Prawo rodzinne i opiekuńcze, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011.
7. Holewińska-Łapińska H., Orzecznictwo w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14, s. 39 i n.
8. Holewińska-Łapińska E., Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów), Warszawa 2014, dostępny na stronie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-rozwi%C4%85zywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf>
9. Holewińska-Łapińska E., Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów), „Prawo w Działaniu” 2015, nr 21.
10. Holewińska-Łapińska E., Nadzór sądu opiekuńczego nad sprawowaniem opieki dotyczącej małoletniego podopiecznego, Warszawa 2019, dostępny na stronie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/07/IWS_Holewińska-Łapińska-E._Nadz%C3%B3r-s%C4%85du-opieku%C5%84skiego-nad-spr%C5%81awowaniem-opieki.pdf
11. E. Holewińska-Łapińska, Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych, Warszawa 2020, dostępny na stronie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/04/IWS_Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E._Przysposobienie-rozwi%C4%85zywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych.pdf
12. Kolankiewicz M., Spotkania na początku drogi i spotkania po latach [w:] Prawne i pozaprawne aspekty adopcji, red. M. Andrzejewski i M. Łączkowska, Poznań 2008.
13. Kuziak L., Międzynarodowe adopcje rodzinne, „Na Wokandzie” 2016, nr 31.
14. Łukasiewicz R., Prawna regulacja przysposobienia ze wskazaniem a problem handlu dziećmi, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 3.
15. Łukasiewicz R., Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia, Warszawa 2019.
16. Pawłowska R., Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze a kompensacja sieroctwa dziecięcego, Gdańsk 1993.
17. Prucnal-Wójcik M. [w:] Komentarze Prawa Prywatnego, Tom V, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające Kodeks rodzinny i opiekuńczy, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
18. Zozula, J., Nielegalny obrót dziećmi pod pozorem adopcji, „Szkoła Specjalna” 2013, nr 1.

Inne

1. *Działalność Ośrodka Adopcyjnego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, do 2012 roku Ośrodka Adopcyjno – Opiekuńczego TPD* dostępny w portalu adopcyjatpd.pl <http://www.adopcyjatpd.pl/dzialalnosc/>
2. GUS, *Piecza zastępcza*. Informacje sygnalizacyjne z dnia 23 maja 2019 r.
3. Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych. Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (nr 155, dostępny na stronie <http://orka.sejm.gov.pl/zapisy7.nsf/o/6847F96DB8BA372AC1257CA5004FDBFC/%24File/0305307.pdf>).
4. Departament Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Adopcja drogą do rodzicielstwa. Informator dla kandydatów do przysposobienia dziecka*, Warszawa 2017, https://www.gov.pl/documents/1048151/1060973/Informator_Droga_do_rodzicielstwa.pdf/1789edfa-dcd4-5678-fe2a-2c7574ec6a11
5. Odpowiedź Ministra Sprawiedliwości dnia 10 lipca 2012 r., DPrC-I-023-32/12 na pismo Rzecznika Praw Dziecka z dnia 15 lutego 2012 r., ZSR/500/2/2012/LP.
6. Opinia Biura Analiz Sejmowych z dnia 4 lipca 2014 r. do projektu ustawy Sejmu VII kadencji nr 2361, przygotowana przez J. Szymańczak.
7. Opinia Rzecznika Praw Dziecka z dnia 16 kwietnia 2014 r., ZSR/070/3/2014/MS o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz Kodeks postępowania cywilnego, druk Sejmu VII kadencji nr 2361.
8. Opinie Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 8 maja 2014 r., Nr WOK-020-48/14 do projektu ustawy Sejmu VII kadencji nr 2361.
9. Opinia Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2014 r., BSA I – 021 – 113/14 do projektu ustawy Sejmu VII kadencji nr 2361.
10. Pismo Rzecznika Praw Dziecka do Przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny Pana Sławomira Piechoty z dnia 15 lutego 2012 r., ZSR/500/1/2012/LP.
11. Projekt ustawy o zmianie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego, druk Sejmu VII kadencji nr 2361.
12. Sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach – Podkomisji Stałej do spraw nowelizacji Prawa cywilnego VII kadencji Sejmu RP z dnia 7 lipca 2015 r. o projekcie ustawy o zmianie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego (druk nr 2361).
13. Stanowisko Rady Ministrów do projektu ustawy Sejmu VII kadencji nr 2361 z dnia 23 lutego 2015 r., DKRM-140-110(12)/14, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/o/C4C2D5678E-47929AC1257DF7003C9732/%24File/2361-s.pdf>
14. Suda A., *Adopcja, „nielegalna adopcja”, a handel dziećmi do adopcji*, opracowanie Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi Departamentu Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, <http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=39&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiC1ePOl8HjAhV2AhAIHYElA8Q4HhAWMAh6BAgJEAi&url=http%3A%2F%2Fwww.handelludzmi.eu%2Fdownload%2F91%2F12502%2FAdopcjaahandelludzmi-analiza.pdf&usg=AOvVaw2z3rJJrSBQWohrmlDHPRB9>
15. Uzasadnieniu rządowego projektu uchwalonej w dniu 16 października 2019 r. ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk Sejmu VIII kadencji nr 3665, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1379-2019/\\$file/8-020-1379-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1379-2019/$file/8-020-1379-2019.pdf)